

**Аналітичні дослідження
показників продуктивності
у галузі тваринництва
особистих селянських
господарств за 2018 рік**

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРОДУКТИВНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**Аналітичні дослідження
показників продуктивності
у галузі тваринництва
особистих селянських
господарств за 2018 рік
(доповнено)**

КИЇВ – 2019

УДК 338.43:[631.115.1:636.03]-047.37(477)“2018”

А 64

Автори: І. М. Демчак, Д. М. Микитюк, І. В. Свиноус, О. М. Варченко, В.А. Завалевська, В. М. Голик, Л. В. Шапаренко, А. В. Семисал., А. В. Іщенко, А. В. Підгорний, О. О. Драган, О.В.Дмитрик.

Рецензенти:

С.В. Кальченко д.е.н., професор Таврійський державний агротехнологічний університет; *І.М. Паска* д.е.н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет.

...

Друкується за рішенням вченої ради Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу (протокол № 3 від 9 жовтня 2019 р.)

А 64 Аналітичні дослідження показників продуктивності у галузі тваринництва особистих селянських господарств за 2018 рік (доповнено) / І. М. Демчак, Д. М. Микитюк, І. В. Свиноус та ін. К. : НДІ «Украгпромподуктивність», 2019. 64 с.

ISBN 978-617-613-076-5

Науково-аналітичний збірник містить дані про стан тваринницької галузі в особистих селянських господарствах, а саме: поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, групування сільських домогосподарств за кількістю основних видів (велика рогата худоба, корови, свині) сільськогосподарських тварин і птиці, а також обсяги реалізації основних видів тваринницької продукції та рівень цін на них залежно від каналів збуту. Статистичний матеріал представлений за ряд років як по Україні, так і по областях. Виконано короткий аналіз наведених показників, що характеризують стан розвитку галузі тваринництва в особистих селянських господарствах за досліджуваний період.

За джерело інформації слугували дані Державної служби статистики України та матеріали досліджень НДІ «Украгпромподуктивність». Запропонований авторами матеріал має науково-практичну цінність, оскільки надається оперативно, з висвітленням комплексної інформації, що ґрунтується на достовірності даних та об'єктивності оцінки ринку продукції тваринництва.

Розрахований на спеціалістів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, центральних і регіональних статистичних органів, працівників обласних і районних держадміністрацій, науковців, студентів та власників особистих селянських господарств.

УДК 338.43:[631.115.1:636.03]-047.37(477)“2018”

Без права перевидання. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в інформаційному продукті, для освітніх або некомерційних цілей вирішується без отримання попередньої письмової згоди власників авторського права за умови посилання на його повну бібліографічну назву згідно з ДСТУ 7.1:2006. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в даному інформаційному продукті, для перепродажу, інших комерційних цілей або угод (договорів) на розробку науково-дослідних робіт забороняється без отримання попередньої згоди власників авторського права. Ці умови відносяться і до видань попередніх років. Заявку на отримання такого дозволу слід направляти науково-організаційному відділу НДІ «Украгпромподуктивність» за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 2, або електронною поштою: uapp.god@ukr.net

ISBN 978-617-613-076-5

© Демчак І. М., Микитюк Д. М., Свиноус І. В. та ін., 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I Загальні тенденції виробництва та реалізації тваринницької продукції в особистих селянських господарствах	6
Розділ II Матеріально-технічне забезпечення тваринництва особистих селянських господарств.....	18
Розділ III Виробництво та реалізація продукції тваринництва особистими селянськими господарствами.....	25
3.1 Велика рогата худоба	25
3.2 Виробництво молока	34
3.3 Свинарство.....	43
3.4 Птахівництво	51
Висновки	62
Список використаної літератури	65

ВСТУП

Ринкова трансформація відносин власності у сільському господарстві призвела до становлення багатуокладної економіки, розвитку дрібнотоварного виробництва, яке органічно поєднується й успішно доповнює великі та середні форми господарювання. При цьому останнє десятиріччя характеризується активним розвитком особистих селянських господарств (ОСГ) населення, що зумовлено їх роллю у вирішенні низки важливих соціально-економічних завдань – забезпечення продовольчої і на цій основі економічної безпеки окремих регіонів і країни в цілому, підвищення рівня зайнятості, доходів і якості життя сільського населення, збереження сільського укладу життя, навчання та виховання підростаючого покоління.

Соціальна значимість особистих селянських господарств проявляється в протидії безробіттю, створенні можливостей для зростання доходів, підвищення якості життя, соціальної захищеності, самоорганізації сільських жителів. Соціальний аспект діяльності ОСГ особливо важливий в кризових умовах розвитку економіки, коли в сільському господарстві та більшості інших галузей відбувається масове скорочення робочих місць.

Аналогічні наслідки притаманні процесам технологічного переозброєння в економічно стійких сільськогосподарських підприємствах. У цих умовах ОСГ стає не додатковим, підсобним, а основним видом діяльності, головним джерелом доходів, реальною можливістю забезпечити гідний рівень життя і перспективи на майбутнє.

Не менш значима роль особистого селянського господарства у збереженні самобутнього сільського укладу життя, навчанні й вихованні підростаючого покоління, забезпеченні самозайнятості працею в особистому господарстві як життєвого стимулу психологічної стійкості людини-трудівника та його членів домогосподарства в кризових умовах. Роль ОСГ у підтримці стабільної екологічної ситуації, що ґрунтується на безвідходному, екологічно чистому виробництві, внесенні переважно органічних добрив, сприяє збереженню та відтворенню найважливішого ресурсу сільського господарства – земельних угідь.

Сучасний етап розвитку особистих селянських господарств характеризується неповним використанням їх виробничого та економічного потенціалу. Звідси держава має сприяти розвитку сектору малих форм господарювання на селі через механізми як фінансового стимулювання їх діяльності, так і шляхом надання організаційних заходів підтримки. Разом із тим, сучасна система державної фінансової допомоги ОСГ не враховує результативність діяльності останніх і заснована на єдиному підході до сільськогосподарських виробників, які перебувають на різних рівнях розвитку, що призводить до нераціонального витрачання бюджетних коштів, перешкоджає ефективному розвитку особистих селянських господарств.

Розділ 1. Загальні тенденції виробництва та реалізації тваринницької продукції в особистих селянських господарствах

Розвиток особистих селянських господарств відбувається під впливом комплексу чинників: соціально-демографічних, загальноекономічних, правових, організаційних і т.п. Низька заробітна плата, тяжка фізична праця за низької технічної оснащеності, труднощі з придбанням кормів і реалізацією надлишків продукції стримують подальше зростання і розвиток особистих селянських господарств населення. Необхідно підвищувати товарність господарств населення, залучаючи їх в коопераційні і контрактні відносини з іншими учасниками аграрного ринку.

Для більшості сільських жителів сільське домогосподарство продовжує виконувати свою головну функцію – задоволення особистих потреб у продуктах харчування. Однак особливого значення набуває розвиток у них товарного виробництва, що дозволяє вирішувати задачу підвищення доходів сільської родини. Товарна продукція сільських домогосподарств дає можливість істотно збільшити завантаження виробничих потужностей переробних підприємств.

Діюча система оподаткування стимулює розвиток господарств населення. Згідно з існуючим законодавством, ведення ОСГ не є підприємницькою діяльністю, а тому не повинен обкладатися ніякими податками (крім земельного податку та податку на майно фізичних осіб). Водночас сільгосппідприємства віддають значну частину валового доходу у вигляді податків. Це підштовхує сільгосппідприємства до зниження виробництва трудомісткої і малорентабельної продукції. Зайнятість на присадибній ділянці слугує частковою противагою безробіття, сприяє найбільш повному використанню трудових ресурсів на селі.

Протягом 2017-2019 рр. спостерігається зниження кількості особистих селянських господарств. Подібне викликане складними соціально-демографічними процесами, що відбуваються в сільській місцевості (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка чисельності особистих селянських господарств та площі
землекористування станом на 01 січня**

Показник	Рік			2019 р., %, до	
	2017	2018	2019	2017 р.	2018 р.
Кількість господарств, тис.од.	4075,2	4031,7	3996,5	98,1	99,1
Площа земельних ділянок, тис.га	6268,0	6175,6	6132,2	97,8	99,3
У тому числі з цільовим призначенням					
для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд	799,7	793,3	791,0	98,9	99,7
для ведення особистого селянського господарства	2580,9	2551,3	2513,4	97,4	98,5
для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	2818,9	2799,3	2777,1	98,5	99,2
з них узятих в оренду	330,2	338,5	345,0	104,5	101,9

Необхідно зазначити, що спостерігається збільшення площі, які взяті в оренду. Дана обставина свідчить про товарне спрямування більшості особистих селянських господарств.

Таблиця 2

**Розподіл сільських домогосподарств за поголів'ям утримуваної
великої рогатої худоби**

Домогоспо- дарства	Рік									2018 р., %, до 2016 р.	
	2016			2017			2018			Домогоспо- дарств, млн од.	Поголів'я, млн голів*
	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*		
Не утримують велику рогату худобу	3,6	75,7	-	3,6	78,2	-	3,6	77,7		100	
Утримують велику рогату худобу, голів	1,2	<u>24,3</u> 100	<u>2,1</u> 100	1	<u>21,8</u> 100	<u>1,8</u> 100	1	<u>22,3</u> 100	<u>1,8</u> 100	83,3	85,7
У тому числі:											
1	0,6	<u>12,8</u> 50,0	<u>0,6</u> 29	0,5	<u>11,6</u> 50	<u>0,5</u> 28	0,5	<u>11,0</u> 50	<u>0,5</u> 28	83,3	83,3
2	0,4	<u>7,7</u> 33,3	<u>0,8</u> 38	0,3	<u>6,8</u> 30	<u>0,6</u> 33	0,3	<u>6,7</u> 30	<u>0,6</u> 33	75,0	75,0
3	0,1	<u>1,8</u> 8,3	<u>0,3</u> 15	0,1	<u>1,8</u> 10	<u>0,3</u> 17	0,1	<u>1,8</u> 10	<u>0,3</u> 17	100	100,0
4 і більше	0,1	<u>2</u> 8,3	<u>0,4</u> 18	0,1	<u>1,6</u> 10	<u>0,4</u> 22	0,1	<u>2,1</u> 10	<u>0,4</u> 22	100,0	100,0
Усього	4,7	-		4,6	-		4,6			97,9	

*Від загальної кількості сільських домогосподарств, які утримують велику рогату худобу, %.

**Структура концентрації поголів'я ВРХ у сільських домогосподарствах залежно від утримування поголів'я, %.

Значна кількість поголів'я великої рогатої худоби сконцентрована в сільських домогосподарствах, які утримують дві голови (у 2018 р. – 33%). Водночас простежується позитивна тенденція до зростання частки концентрації поголів'я великої рогатої худоби у сільських домогосподарствах, які мають чотири голови і більше – від 18 % у 2016 р. до 22 % у 2018 р. Зважаючи на це, можна стверджувати, що домогосподарства, в яких утримують три голови і більше, набувають ознак товарного виробництва, які в перспективі можуть трансформуватися в сімейні фермерські господарства (табл. 2).

Протягом 2016–2018 рр. спостерігається негативна тенденція до зменшення частки сільських домогосподарств, які мають 1 корову, на 1,5 в.п. (табл. 3). Найбільшу частку в структурі сільських домогосподарств, які мають корів, становлять домогосподарства, що утримують 1 голову (у 2018 р. – 73,7%). У цій категорії сільських домогосподарств сконцентровано основне поголів'я корів, яких утримують у сільських домогосподарствах (у 2016 р. – 56,6%, у 2018 р. – 54,9%).

Таблиця 3

Розподіл сільських домогосподарств за поголів'ям утримуваних корів за роками

Домогосподарства	Рік									2018р, % до 2016р	
	2016			2017			2018			Домогоспо- дарств, млн од.	Поголів'я, млн голів*
	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*	Домогоспо- дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*		
Не утримують корів	3,61	76,8		3,64	79,1		3,61	78,5		100,0	
Утримують корів, голів	1,09	<u>23,2</u> 100	<u>1,43</u> 100	0,96	<u>20,9</u> 100	<u>1,27</u> 100	0,99	<u>21,5</u> 100	<u>1,33</u> 100	90,8	93
У тому числі:											
1	0,81	<u>17,3</u> 74,3	<u>0,81</u> 56,6	0,72	<u>15,6</u> 75	<u>0,72</u> 58,5	0,73	<u>15,8</u> 73,7	<u>0,73</u> 54,9	90,1	90,1
2	0,21	<u>4,5</u> 19,3	<u>0,42</u> 29,4	0,19	<u>4,2</u> 19,8	<u>0,38</u> 30,9	0,20	<u>4,3</u> 20,2	<u>0,4</u> 30	95,2	95,2
3	0,04	<u>0,9</u> 3,7	<u>0,12</u> 3,7	0,03	<u>0,7</u> 3,1	<u>0,09</u> 7,3	0,05	<u>1,0</u> 5	<u>0,15</u> 11,2	125,0	1,25
4 і більше	0,02	<u>0,5</u> 1,8	<u>0,08</u> 1,8	0,02	<u>0,4</u> 2,1	<u>0,08</u> 3,3	0,01	<u>0,4</u> 1	<u>0,05</u> 3,9	50,0	62,5
Усього	4,7	-		4,6			4,6			97,9	

Джерело: За даним Державної служби статистики України.

Відстежується тенденція до зменшення кількості сільських домогосподарств, які утримували свиней у 2018 р. порівняно з 2016 р., на 13%. При цьому зменшувалася кількість господарств, що мають одну голову, на 12,7, та які утримують дві голови – на 6,7% (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл сільських домогосподарств за поголів'ям утримуваних свиней за роками

Домогосподарства	Рік									2016 р., %, до 2018 р.	
	2016			2017			2018			Домогоспо-дарств, млн од.	Поголів'я, млн голів*
	Домогоспо-дарств, млн од.	%	Поголів'я, млн голів*	Домогоспо-дарств, млн од.	%	Поголів'я млн голів*	Домогоспо-дарств, млн од.	%	Поголів'я млн голів*		
Не утримують свиней	3,31	70,5		3,40	73,9		3,39	73,6		102,4	
Утримують свиней, голів:	1,39	$\frac{29,5}{100}$	$\frac{2,58}{100}$	1,2	36,1	$\frac{2,34}{100}$	1,21	$\frac{26,4}{100}$	$\frac{2,25}{100}$	87,1	87,2
У тому числі:											
1	0,55	$\frac{11,8}{39,5}$	$\frac{0,55}{21,3}$	0,45	$\frac{9,7}{37,5}$	$\frac{0,45}{19,2}$	0,48	$\frac{10,5}{39,7}$	$\frac{0,48}{21,3}$	87,3	87,3
2	0,60	$\frac{12,7}{43,2}$	$\frac{1,2}{46,5}$	0,55	$\frac{12,0}{45,8}$	$\frac{1,1}{47,0}$	0,56	$\frac{12,2}{46,3}$	$\frac{1,12}{49,8}$	93,3	93,3
3	0,13	$\frac{2,7}{9,4}$	$\frac{0,39}{15,1}$	0,12	$\frac{2,6}{10,0}$	$\frac{0,36}{15,4}$	0,09	$\frac{1,9}{7,4}$	$\frac{0,27}{12}$	69,2	69,2
4 і більше	0,11	$\frac{2,3}{7,9}$	$\frac{0,44}{17,1}$	0,08	$\frac{1,8}{6,7}$	$\frac{0,43}{18,4}$	0,08	$\frac{1,8}{6,6}$	$\frac{0,38}{16,9}$	72,7	86,4
Усього	4,7			4,6			4,6			97,9	

* Від загальної кількості сільських домогосподарств, які утримують свиней, %.

** Структура концентрації поголів'я свиней у сільських домогосподарствах залежно від кількості утримуваних свиней, %.

Поголів'я свиней в основному сконцентровано в сільських домогосподарствах із поголів'ям свиней 2 голови.

Отже, нині спостерігається зменшення кількості сільських домогосподарств, які мають худобу, при зростанні концентрації її в сільських домогосподарствах, які утримують 3 голови і більше. Цю обставину підтверджує припущення про процес розшарування особистих селянських господарств на споживчі – здійснюють виробництво тваринницької продукції з метою задоволення потреб

членів домогосподарства, та товарних – за своєю економічною сутністю ведуть підприємницьку діяльність без реєстрації юридичної особи.

Протягом року значних сезонних коливань поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів, не спостерігається (табл. 5). Отже, зниження їх чисельності викликано передовсім економічними першопричинами.

Таблиця 5

**Зміни кількості сільськогосподарських тварин у сільських домогосподарствах у 2018 році
(наявність на кінець місяця; % до попереднього місяця)**

Місяць року	Велика рогата худоба	У т.ч. корови	Свині	Птиця різного віку	У т.ч. кури дорослі
Січень	82,1	81,7	69,6	93,4	103,4
Лютий	107,2	99,8	104,7	95,3	100,7
Березень	110,0	100,6	100,5	97,0	98,8
Квітень	103,6	100,2	99,3	101,5	98,1
Травень	101,0	99,7	105,4	124,1	99,2
Червень	100,5	99,9	101,0	116,2	98,4
Липень	100,3	99,7	100,8	101,3	98,3
Серпень	99,0	100,0	99,8	97,3	98,3
Вересень	98,8	99,5	99,7	95,4	99,5
Жовтень	98,7	99,5	99,2	94,2	105,4
Листопад	99,5	99,8	95,5	92,9	110,4
Грудень	98,1	99,9	83,1	92,5	104,1

Проте на поголів'я свиней та птиці сезонність виявляє суттєвий вплив. Подібна обставина викликана насамперед орієнтацією виробництва продукції свинарства та птахівництва на власне самозабезпечення. Крім того, як суттєвий чинник впливу на сезонне коливання поголів'я свиней і птиці в сільських домогосподарствах слід вказати відсутність приміщень для їх утримання, а також нерівномірність надходження кормів упродовж року.

При цьому надходження великої рогатої худоби відбувається за рахунок отриманого приплоду, тоді як інших видів сільськогосподарських тварин та птиці в основному – за рахунок придбання (табл. 6).

Таблиця 6

Надходження сільськогосподарських тварин у сільських домогосподарствах протягом 2018 року, з розрахунку на 1000 тварин відповідного виду на кінець місяця, голів

Квартал року	Велика рогата худоба	У т.ч. корови	Свині	Птиця різного віку	У т.ч. кури дорослі
Усі домогосподарства					
Надійшло – усього					
I квартал	310	13	330	15	79
II квартал	123	9	254	444	15
III квартал	36	6	110	56	16
IV квартал	49	8	167	5	251
У тому числі приплід (народилося)					
I квартал	307	×	96	1	×
II квартал	119	×	44	193	×
III квартал	33	×	49	26	×
IV квартал	46	×	37	0	×

Варто зазначити, що в надходженні сільськогосподарських тварин і птиці також спостерігається сезонність, яка викликана недостатнім рівнем забезпечення приміщеннями та нерівномірністю надходження кормів, у тому числі власного виробництва.

Найбільша кількість великої рогатої худоби вибуває в I та IV кварталі. Це пояснюється стратегією голів сільських домогосподарств, які намагаються згодувати заготовлений корм і потім реалізувати сільськогосподарських тварин (табл. 7).

Таблиця 7

Вибуття сільськогосподарських тварин у сільських домогосподарствах у 2018 році, з розрахунку на 1000 тварин відповідного виду на початок місяця, голів

Квартал року	Велика рогата худоба	У т.ч. корови	Свині	Птиця різного віку	У т.ч. кури дорослі
Усі домогосподарства					
Вибуло – усього					
I квартал	123	7	348	162	68
II квартал	76	11	200	106	57
III квартал	57	17	108	116	56
IV квартал	88	18	374	209	71
у тому числі					
здохло, загинуло					
I квартал	1	–	6	3	2
II квартал	1	1	4	19	2
III квартал	1	1	3	21	5
IV квартал	0	0	1	4	3
забито в господарстві					
I квартал	22	0	293	158	66
II квартал	15	1	152	85	55
III квартал	11	0	57	95	51
IV квартал	19	1	313	203	67
інше вибуття					
I квартал	100	7	49	1	0
II квартал	60	9	44	2	0
III квартал	45	16	48	0	0
IV квартал	69	17	60	2	1

Подібна ситуація спостерігається і по інших видах сільськогосподарських тварин та птиці.

Як свідчать дані державної служби статистики України більшість сільських домогосподарств здійснюють забій тварин чи птиці для задоволення власних потреб у продуктах харчування тваринного походження.

Варто зазначити, що у 2018 р. відзначено зростання цін за 1 голову великої рогатої худоби та свиней у III- IV кварталах (табл. 8). Причиною цього стало

зростання закупівельної ціни 1 кг живої маси, а також маси однієї голови і підвищення забійних якостей.

Таблиця 8

Динаміка реалізаційних цін при продажу сільськогосподарських тварин сільськими домогосподарствами в 2018 році

Показники	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	Середнє за рік
Ціна за 1 голову, грн					
Велика рогата худоба	4415,73	5132,34	6155,28	7822,52	5670,72
Відхилення від середньорічного значення	-1254,99	-538,38	484,56	2151,8	0
Свині	5092,58	3652,64	3638,74	4737,56	4318,61
Відхилення від середньорічного значення	773,97	-665,97	-679,87	418,95	0
Птиця	144,54	18,71	128,36	163,29	122,33
Відхилення від середньорічного значення					
Ціна продажу заготівельним організаціям за 1 голову, грн					
Велика рогата худоба	4606,15	5017,44	5508,75	7940,59	5543,03
Відхилення від середньорічного значення	22,21	-103,62	6,03	40,96	0
Свині	6903,14	3363,10	4938,56	6894,06	5785,44
Відхилення від середньорічного значення	1117,7	-2422,34	-846,88	1108,62	0
Птиця					
Ціна продажу на ринку за 1 голову, грн					
Велика рогата худоба	5724,65	4071,89	9552,46	11154,56	6852,99
Відхилення від середньорічного значення	-1128,34	-2781,1	2699,47	4301,57	0
Свині	2546,22	2721,27	3055,51	3234,51	2966,96
Відхилення від середньорічного значення	-420,74	-245,69	88,55	267,55	0
Птиця	205,95	22,07	154,50	178,33	161,60
Відхилення від середньорічного значення	44,35	-139,53	-7,1	16,73	0

Разом із тим, при реалізації птиці спостерігається суттєве зниження цін у II-III кварталах. На нашу думку, така ситуація може бути зумовлена перевищенням пропозиції над попитом, а також коливанням маси 1 голови птиці.

За аналізом коливання цін протягом 2014-2018 рр. відзначається суттєве зростання цін на всі види сільськогосподарських тварин по основних каналах збуту. Серед основних причин – інфляційні явища, що відбуваються в економіці країни (табл. 9).

Таблиця 9

Динаміка цін по основних каналах збуту при реалізації сільськогосподарських тварин домогосподарствами

С.-г. тварини	Рік					2018 р. в % до	
	2014	2015	2016	2017	2018	2014 р.	2017 р.
Ціна за 1 голову, грн							
Велика рогата худоба	3152,31	4151,35	4312,99	4757,68	5670,72	179,9	119,2
Свині	2130,69	2978,80	2527,58	4073,73	4318,61	202,7	106,0
Птиця	53,63	118,08	127,63	160,65	122,33	228,1	76,1
Ціна продажу заготівельним організаціям за 1 голову, грн							
Велика рогата худоба	3243,18	4359,98	4376,30	5577,38	5543,03	170,9	99,4
Свині	2784,61	3732,42	3997,96	5394,65	5785,44	207,8	107,2
Птиця	–	–	–	–	–		
Ціна продажу на ринку за 1 голову, грн							
Велика рогата худоба	3337,28	4738,66	4000,33	4712,48	6852,99	205,3	145,4
Свині	1456,06	2064,52	1736,19	3003,52	2966,96	203,8	98,8
Птиця	35,23	113,02	122,61	155,80	161,60	458,7	103,7

Як свідчать результати досліджень, спостерігається суттєва залежність утримання худоби, птиці і бджіл залежно від розміру середньодушових еквівалентних доходів домогосподарств (рис.1).

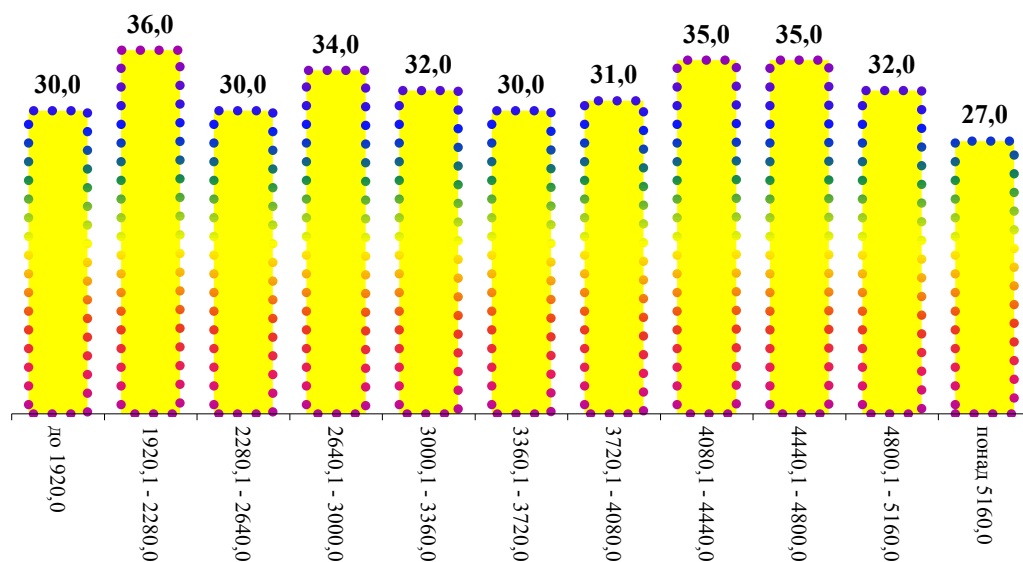

Рис.1. Розподіл домогосподарств за наявністю худоби, птиці і бджіл залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів за 2018 р. (%)

Так, у домогосподарствах із рівнем доходів понад 5160 грн на одну особу спостерігається найнижча частка домогосподарств, які утримують худобу, птицю і бджіл. На нашу думку, це є свідченням відмови більшості жителів із вищезазначеним рівнем доходів від утримання сільськогосподарських тварин.

Необхідно констатувати відносно низьку частку домогосподарств із низьким рівнем доходів із розрахунку на одну особу (до 1920 грн, 2280,1-2640 грн, 3360,1 – 3720 грн). Це слугує свідченням того, що згадані домогосподарства складаються з осіб предпенсійного та пенсійного віку, які фізично не можуть утримувати сільськогосподарських тварин.

Варто зазначити, що особисті селянські господарства виступають основними постачальниками продуктів харчування тваринного походження. Так, сільські домогосподарства на 91,9 % покривають потребу в споживанні за рахунок ОСГ яєць, м'яса і м'ясопродуктів – 40,3%, молока та сиру – 48,6 %, сала та жирів тваринних – 33,1 % (табл. 10).

При цьому, рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів із розрахунку на одну особу суттєво не впливає на частку надходження основних видів продуктів харчування тваринного походження від особистих селянських господарств. Така обставина слугує свідченням про провідну роль особистих селянських господарств у продовольчому забезпеченні сільського населення.

Таблиця 10

Споживання продуктів харчування та частка надходження з ОСГ у сільських домогосподарствах залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів (у середньому за місяць із розрахунку на одну особу, кг) за 2018 р.

Показник	М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	Молоко та сир (у перерахунку на молоко)	Яйця, шт.	Масло вершкове	Сало та жири тваринні
Усі домогосподарства	3,7	14,0	18	0,3	0,5
Частка ОСГ, %	40,3	48,6	91,9	4,1	33,1
<i>Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн</i>					
до 1920,0, кг	2,0	6,9	12	0,2	0,4
частка ОСГ, %	22,9	50,4	81,7	0,2	16,6
1920,1-2280,0, кг	2,3	10,4	14	0,2	0,4
частка ОСГ, %	35,2	38,3	76,2	2,6	23,8
2280,1-2640,0, кг	2,5	9,6	15	0,2	0,4
частка ОСГ, %	30,7	16,7	78,8	0,3	20,3
2640,1-3000,0, кг	2,9	13,2	18	0,3	0,5
частка ОСГ, %	32,7	49,4	92,4	1,8	37,4
3000,1-3360,0, кг	3,2	12,7	15	0,3	0,5
частка ОСГ, %	34,6	49,8	82,6	5,4	40,6
3360,1-3720,0, кг	3,5	12,1	18	0,2	0,5
частка ОСГ, %	42,7	38,6	83,7	1,3	27,4
3720,1-4080,0, кг	3,5	15,4	18	0,3	0,5
частка ОСГ, %	36,1	62,1	89,8	3,9	32,1
4080,1-4440,0, кг	4,2	13,8	20	0,3	0,5
частка ОСГ, %	46,6	45,2	98,0	3,2	31,2
4440,1-4800,0, кг	3,7	14,6	18	0,3	0,4
частка ОСГ, %	46,4	40,6	98,7	7,6	39,6
4800,1-5160,0, кг	4,2	15,6	19	0,3	0,5
частка ОСГ, %	42,8	58,1	100,0	7,4	39,8
понад 5160,0	4,7	17,0	21	0,3	0,6
частка ОСГ, %	42,3	53,2	96,5	5,0	34,0

Як свідчать результати аналізу балансів надходження та використання основних видів продукції тваринництва в господарствах населення, саме останні є безпосередніми споживачами власне виробленої продукції (табл.11).

Варто зазначити, що у структурі надходження м'яса переважає придбання та інші надходження, що свідчить про зниження ролі господарств населення в продовольчому забезпеченні членів домогосподарств.

Таблиця 11

**Баланс основних видів продукції тваринництва
в господарствах населення за 2018 р.**

Показник	Надходження			Використання			
	Запаси на початок року	Вироблено	Куплено та інші надходження	На корм	Реалізовано за всіма напрямками	Для споживання	Запаси на кінець року
М'ясо	48,8	821,3	1557,9	2,4	145,3	2232,1	48,2
Молоко	27,6	7308,5	5330,9	840,6	3444,4	8354,8	27,2
Яйця	163,0	7231,7	6018,9	341,6	1284,6	11624,1	163,3

Розділ 2. Матеріально-технічне забезпечення тваринництва особистих селянських господарств

Упродовж 2014–2018 рр. третина сільських домогосподарств мала приміщення для зберігання кормів та менше ніж половина – для утримання худоби і птиці (рис. 2). Варто зазначити, що простежується негативна тенденція у забезпеченні сільських домогосподарств приміщеннями для зберігання кормів та для утримання худоби і птиці. Так, упродовж досліджуваного періоду частка домогосподарств, у яких наявні приміщення для зберігання кормів, знизилася на 2,4 в. п., таких із приміщеннями для утримання худоби та птиці – на 0,3 в.п.

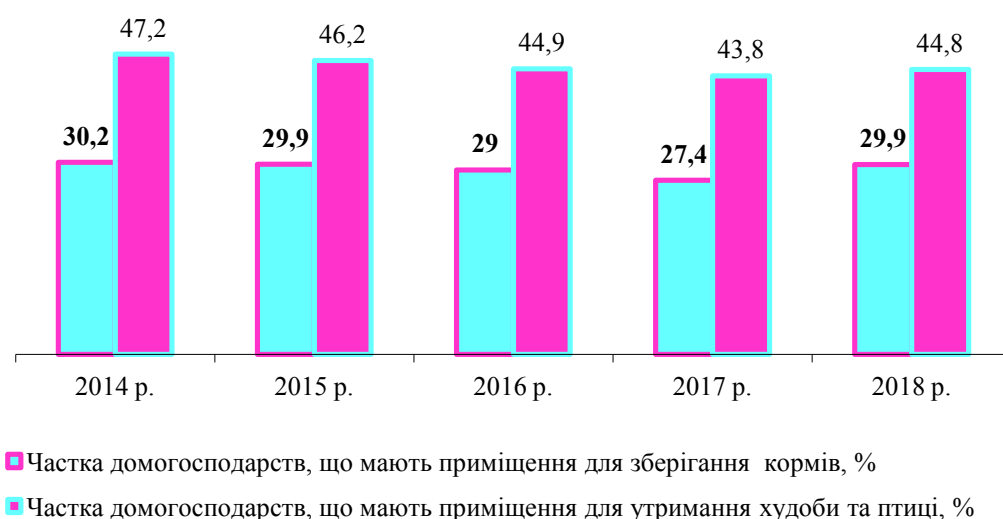

Рис. 2. Забезпеченість домогосподарств виробничими приміщеннями, %

Зазвичай основну масу грубих кормів тримають у стіжках, що призводить до певних втрат, а також до зниження їхньої поживності.

За основну причину недостатнього рівня наявності виробничих приміщень слугує нестача в ОСГ фінансових ресурсів для будівництва нових та реконструкції діючих. Ця першопричина також перешкоджає розвитку ОСГ товарного спрямування. Так, лише половина сільських домогосподарств мають приміщення для утримання худоби і птиці незалежно від площі землекористування.

Реконструкція господарських приміщень, що забезпечить розширення площі останніх на сьогодні економічно не вигідна через порушення паритету цін

на промислову та сільськогосподарську продукцію. Через недостатню кількість споруд для утримання молодняку великої рогатої худоби у більшості власників він знаходиться у тимчасових приміщеннях, що дає можливість його вирощування лише у весняно-літній період року.

Утримання сільськогосподарських тварин у тимчасових спорудах, особливо в осінньо-зимовий період, економічно недоцільне внаслідок низької окупності кормів.

Відсутність коштів на придбання сепараторів, а також зростання попиту на молоко при зменшенні пропозиції з боку сільських домогосподарств призвело до зниження частки сільських домогосподарств, у яких ці засоби переробки молока наявні (рис. 3).

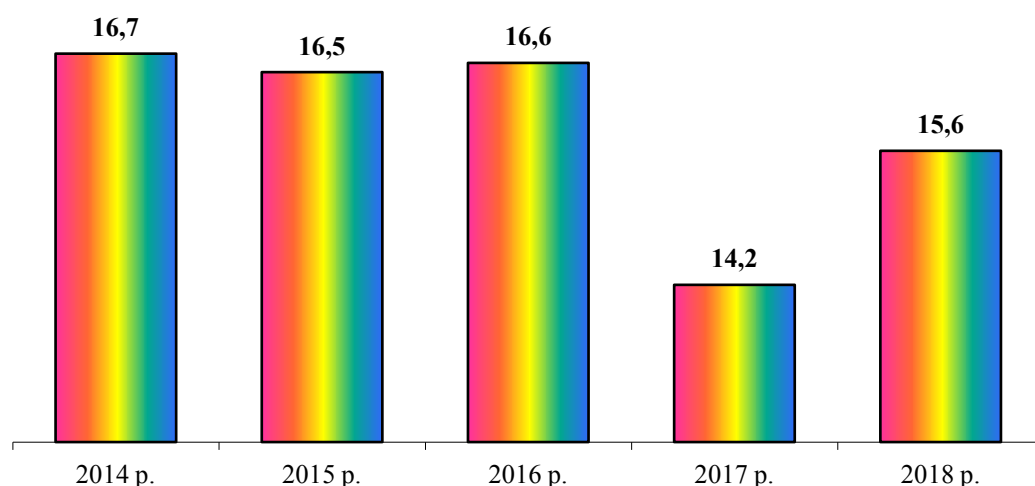

Рис. 3. Частка домогосподарств, які мають у користуванні сепаратор, %

За 2014-2018 рр. частка сільських домогосподарств, які мають у користуванні сепаратор знизилася на 1,1 в.п. Також на це вплинуло зростання попиту на внутрішньосільському ринку на молоко і зменшення частки домогосподарств, які здійснюють товарне виробництво та переробку молокопродуктів.

Приватні виробники з віддалених сіл переважно реалізують продукцію переробки молока (сметану, сир), оскільки менше ризикують їх не продати порівняно з молоком, зважаючи на довший строк зберігання таких і можливість

подальшої переробки. Наприклад, із нереалізованої сметани можна виготовити вершкове масло.

Наявність особистих селянських господарств з високим рівнем концентрації худоби та птиці зумовлює необхідність проводити заходи з інтенсифікації виробництва (рис. 4).

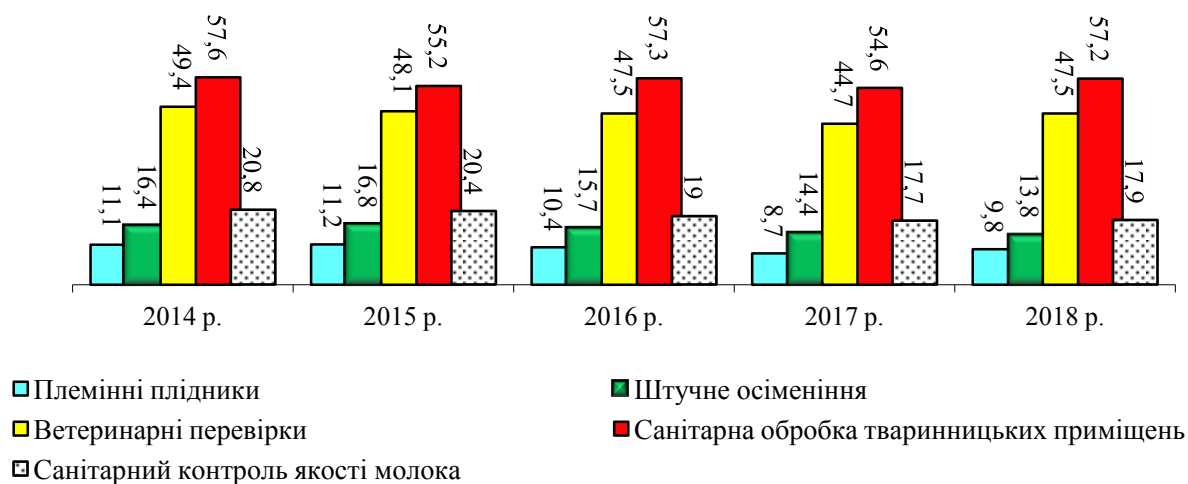

Рис. 4. Частка домогосподарств, в яких проводилися заходи з інтенсифікації виробництва молока, %

Упродовж 2014-2018 рр. спостерігається зниження частки сільських домогосподарств, які використовують племінних плідників, на 1,3 в.п., практикуючих штучне осіменіння – на 2,6 в.п.. У цьому випадку необхідно також констатувати й нерозвиненість суб'єктів інфраструктурного забезпечення тваринництва в особистих селянських господарствах.

Проблеми з реформуванням державної ветеринарної служби України негативно відбилися на виконанні її прямих функцій – здійснення ветеринарного контролю. Так, протягом 2014-2018 рр. частка домогосподарств, в яких проводяться ветеринарні перевірки, знизилася на 1,9 в.п.

За досліджуваній період відбулося зниження частки сільських домогосподарств залежно від площі землекористування, за виключення господарств з площею землекористування до 0,5 га. Так, у 2018 р. проти 2014 р. частка домогосподарств, які використовують племінних бугаїв, знизилася: в

сільських домогосподарств з площею землекористування 0,51-1 га – 1,9 в.п., 1,01 га і більше – на 3,8 в.п. (рис. 5).

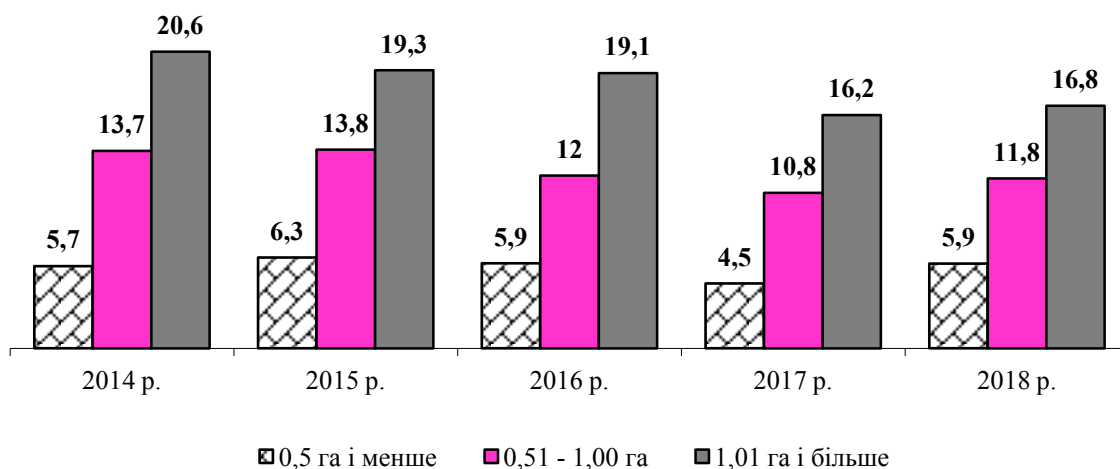

Рис. 5. Частка сільських домогосподарств, які використовують племінних бугаїв-плідників залежно від площі землекористування, %

Подібна тенденція простежується в сільських домогосподарствах залежно від площі землекористування щодо застосування штучного осіменіння корів (рис.6).

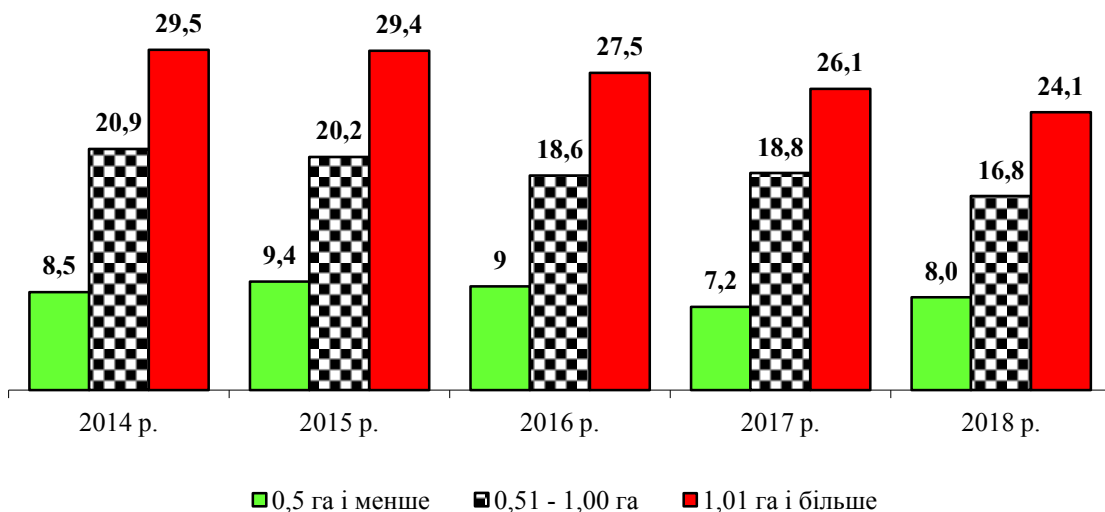

Рис.6. Частка сільських домогосподарств, які застосовують штучне осіменіння, %

Так, частка сільських домогосподарств, де застосовують штучне осіменіння, в 2018 р. проти 2014 р. з площею землекористування до 0,5 га знизилася на 0,5 в.п., 0,51–1,00 га –на 4,1 в.п., понад 1,01 га – знизилася на 5,4 в.п.

Невизначеність стосовно майбутнього особистих селянських господарств – виробників молока призвело до скорочення контрольних функцій, які виконують працівники ДП «Ветеринарна лікарня», що проявляється у скороченні охоплення сільських домогосподарств ветеринарними перевірками (рис. 7).

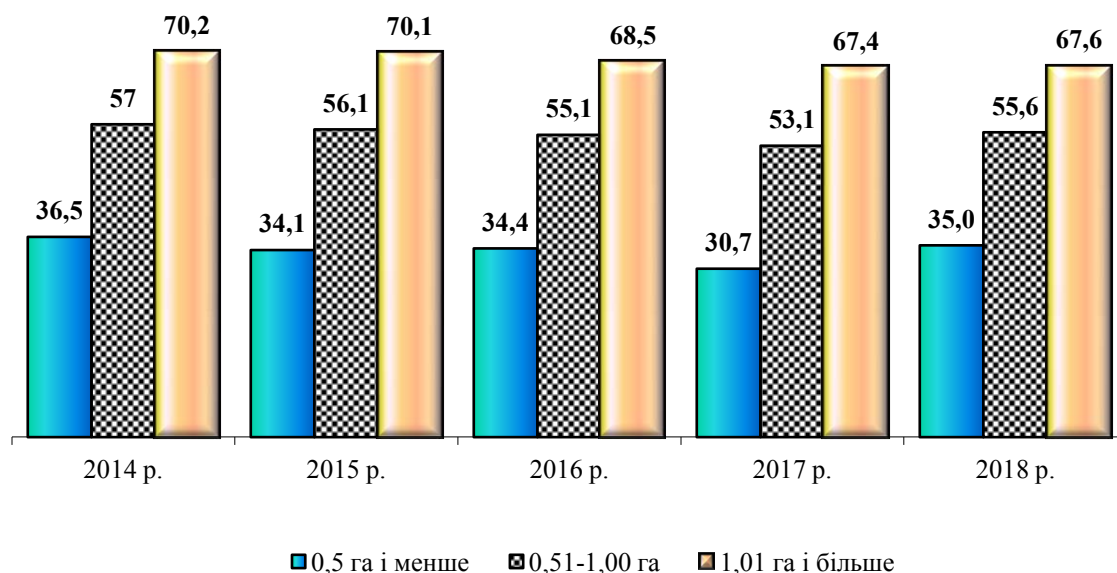

Рис. 7. Частка сільських домогосподарств, в яких здійснюються ветеринарні перевірки, %

Спостерігається позитивна тенденція щодо проведення ветеринарних обробок приміщень, де утримують сільськогосподарських тварин, за виключенням сільських домогосподарств з площею землекористування менше 0,5 га. У згаданій категорії спостерігається зниження на 1,5 в. п. (рис. 8).

Так, у 2018 р. проти 2014 р. встановлено зростання частки сільських домогосподарств залежно від площі землекористування: до 0,51–1,00 га – на 1,4 в.п.; 1,01 і більше – на 0,5 в.п.

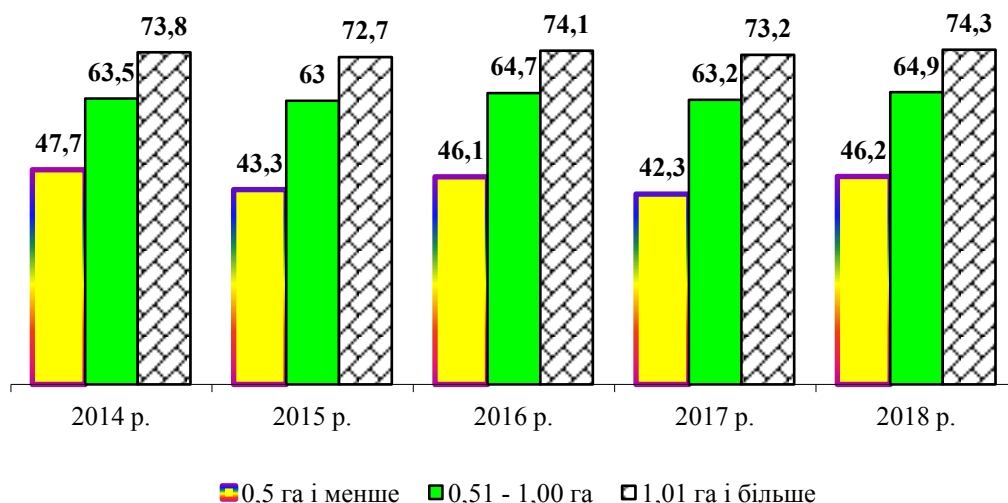

Рис. 8. Частка сільських домогосподарств, які здійснюють санітарну обробку тваринницьких приміщень, %

Негативна ситуація спостерігається і при здійсненні санітарного контролю якості молока (рис. 9).

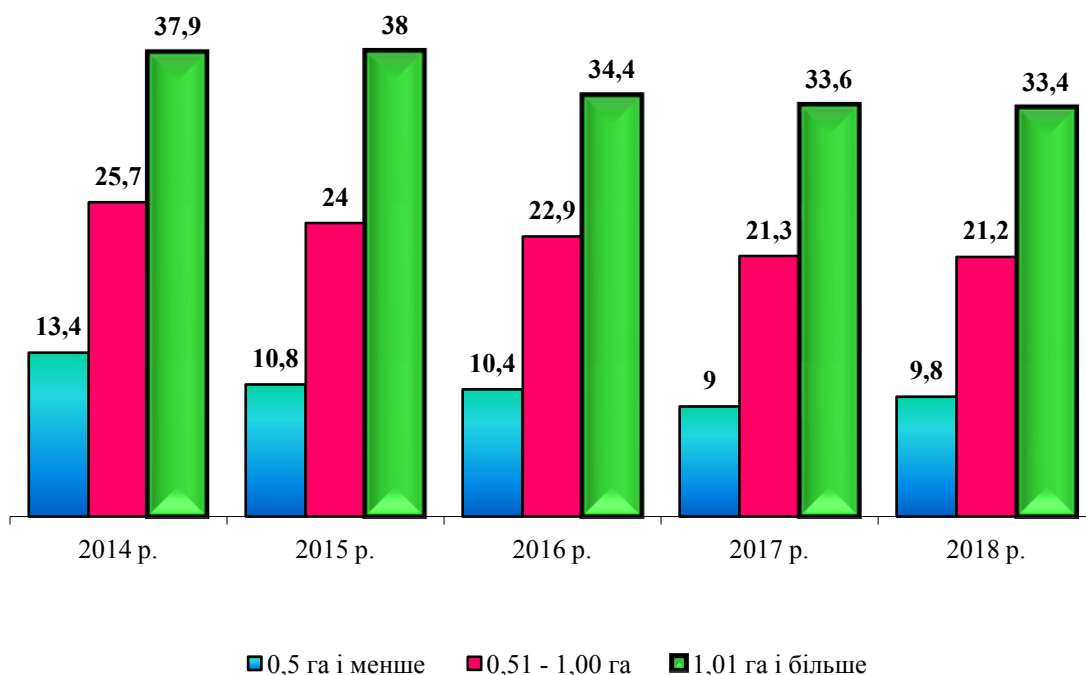

Рис. 9. Частка сільських домогосподарств, які здійснюють санітарний контроль якості молока, %

Так, у 2018 р. проти 2014 р. встановлено зниження частки сільських домогосподарств залежно від площі землекористування: до 0,5 га – на 3,6 в.п.; 0,51–1,00 га –4,5 в.п.; 1,01 і більше – на 4,5 в.п.

Необхідно зазначити, що рівень витрат кормів із розрахунку на одну умовну голову має сезонний характер, зокрема по зерну та продуктах їх переробки (табл. 12).

Таблиця 12

Витрати кормів на годівлю сільськогосподарських тварин у сільських домогосподарствах у 2018 році (з розрахунку на одну умовну голову великої рогатої худоби, кг)

Показник	К в а р т а л и			
	I	II	III	IV
Зерно	109,0	94,6	98,2	114,0
Продукти переробки зерна	108,5	93,7	102,4	115,5
Комбікорми	24,2	25,2	26,7	27,3
Картопля	91,0	68,2	60,2	90,4
Овочі, баштанні	6,9	0,7	32,4	60,3
Кормові коренеплоди	113,2	35,2	5,9	66,7
Силос	11,0	4,4	1,0	3,0
Молоко	30,3	31,7	15,6	11,0

Така ситуація зумовлена насамперед неритмічністю надходження в сільські домогосподарства головним чином орендної плати за використання земельних і майнових паїв. Крім того, на нашу думку, суттєвий вплив виявляє і вік сільськогосподарських тварин. Так, на I і IV квартали припадає період відгодівлі, який передбачає використання значної кількості зерна і продуктів його переробки.

Використання молока як корму у I-II кварталах викликано отриманням приплоду від великої рогатої худоби, якому випоюється молоко.

Розділ 3. Виробництво та реалізація продукції тваринництва особистими селянськими господарствами

3.1 Велика рогата худоба

Одержання яловичини і телятини в господарствах населення є похідною від виробництва молока, оскільки для більшості селян на першому місці знаходиться отримання молока, а вже потім – вирощування та відгодівля молодняку ВРХ незважаючи на те, що теля, як і корову, також можна випасати. Проте для більшості власників сільських домогосподарств важливіше забезпечити кормами корову, ніж молодняк ВРХ, оскільки коров'яче молоко може бути в критичних ситуаціях щоденною стравою та джерелом регулярного надходження грошових коштів до сімейного бюджету.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається поступове зменшення чисельності великої рогатої худоби в сільських домогосподарствах. Так, у 2018 р. чисельність великої рогатої худоби у 10 сільських домогосподарств проти 2014 р. знизилася на 24,1% і становить 4,1 голів (рис. 10).

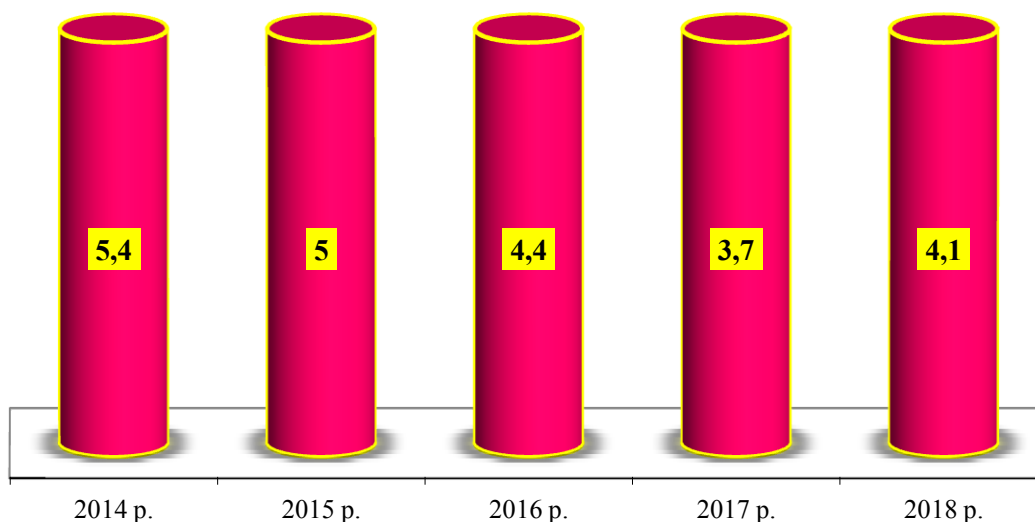

Рис. 10. Чисельність великої рогатої худоби на 10 домогосподарств, голів

Разом із тим, у 2018 р. проти 2017 р. слід вказати на незначне зростання на 10,8 %.

Найбільше великої рогатої худоби в 10 домогосподарств у 2018 р. сконцентровано в Хмельницькій (5,8 голови), Луганській (5,7 голови), Рівненській (5,6 голови), найменше – у Київській (1,1 голови), Черкаській (2,1 голови) та Донецькій (2,2 голови) областях (рис. 11).

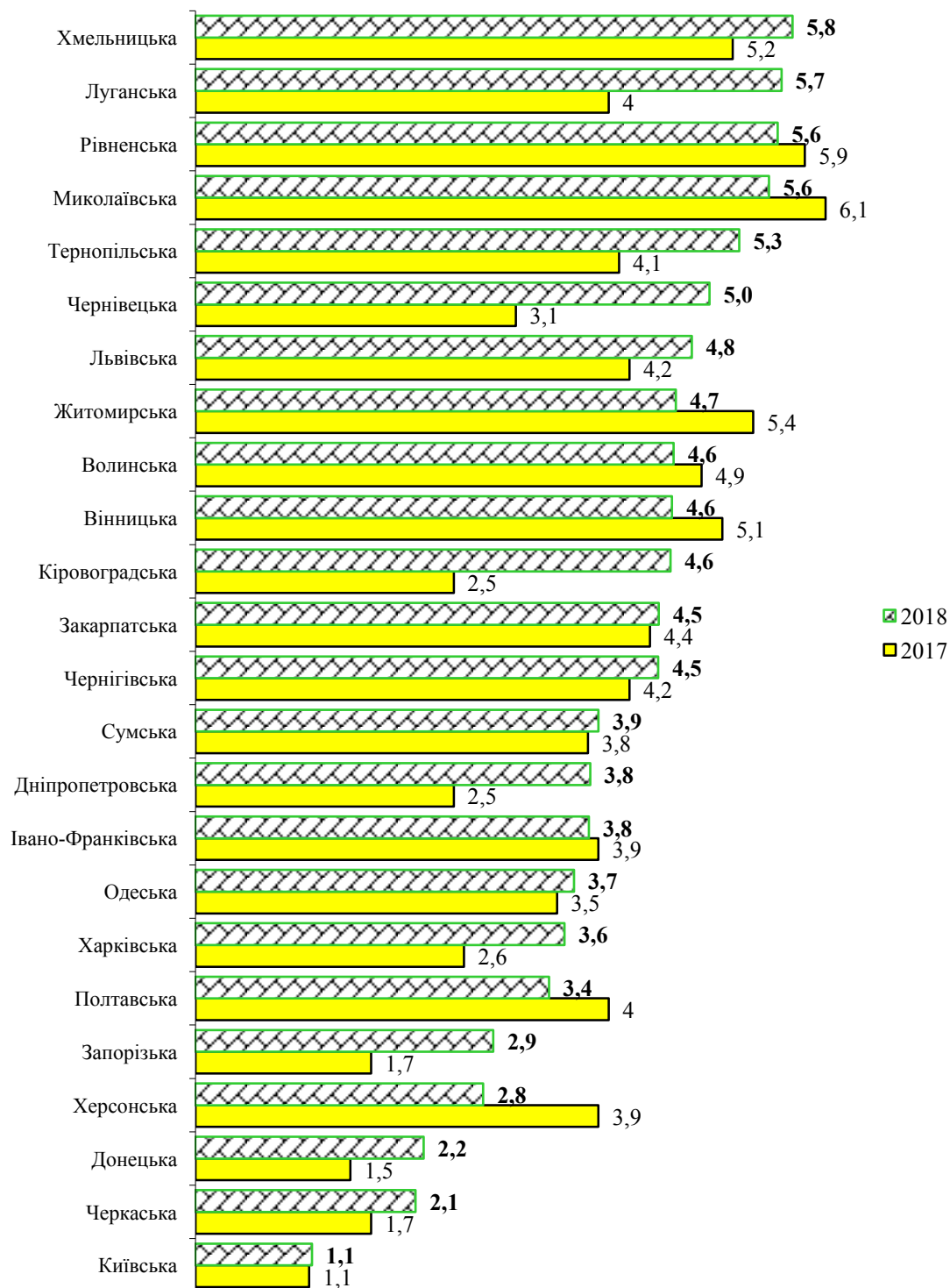

Рис. 11. Поголів'я великої рогатої худоби із розрахунку на 10 сільських домогосподарств, голів

Протягом досліджуваного періоду простежуються дві закономірні тенденції: при зростанні земельної площі, що знаходиться в користуванні сільських домогосподарств, зменшується поголів'я великої рогатої худоби; у господарствах з площею землекористування 0,5 га відбувається зменшення на 0,6 в.п., 0,51–1 га – на 1,9 в. п., у домогосподарствах з площею понад 1,01 га і більше – на 2,7 в.п. (рис. 12).

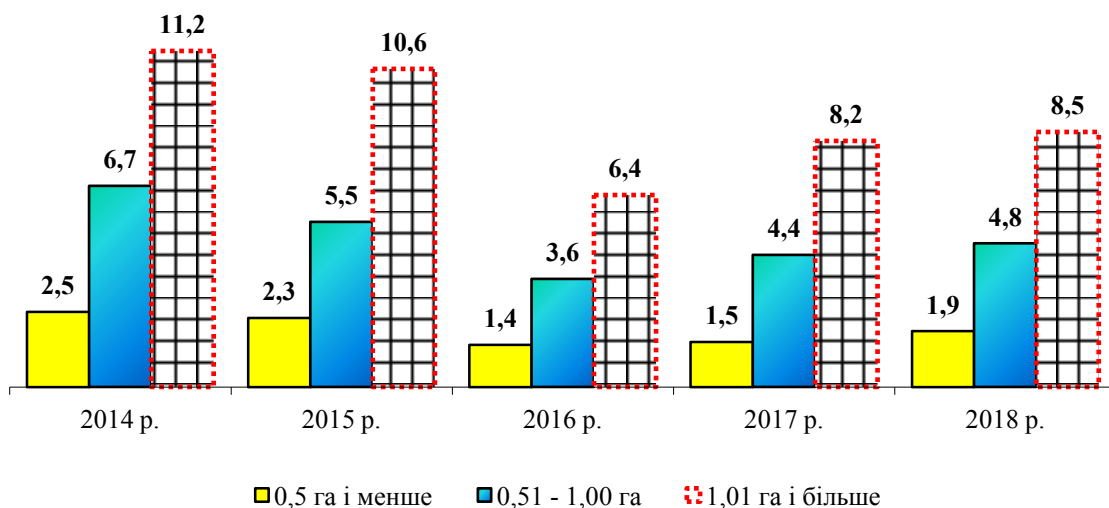

Рис. 12. Наявність поголів'я великої рогатої худоби залежно від площі землекористування із розрахунку на 10 сільських домогосподарств, голів

Найбільшу питому вагу упродовж 2014-2018 рр. у структурі стада великої рогатої худоби закономірно становлять корови (рис. 13).

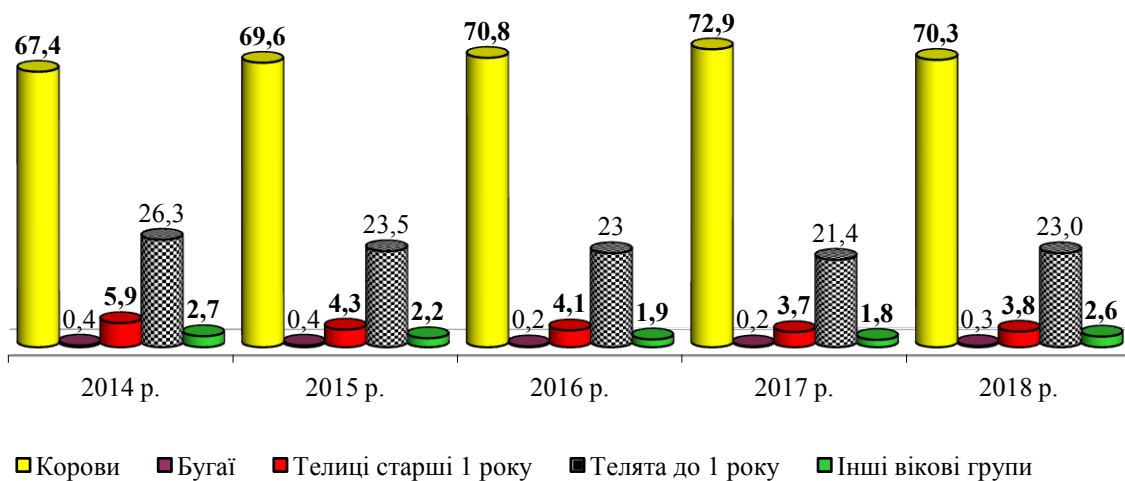

Рис. 13. Структура стада великої рогатої худоби в сільських домогосподарствах, %

Проте викликає занепокоєння ситуація відтворенням стада, про що свідчить мінімальна питома вага телят до 1 року та телиць старше 1 року. При цьому відзначена негативна тенденція до зниження їхньої частки.

Упродовж 2014–2018 рр. сукупна частка сільських домогосподарств, які утримують велику рогату худобу, поступово зменшується – від 26,8% у 2014 р. до 22,3% у 2018 р. Спостерігається зниження майже по всіх інших групах сільських домогосподарств залежно від чисельності утримуваної великої рогатої худоби (рис. 14).

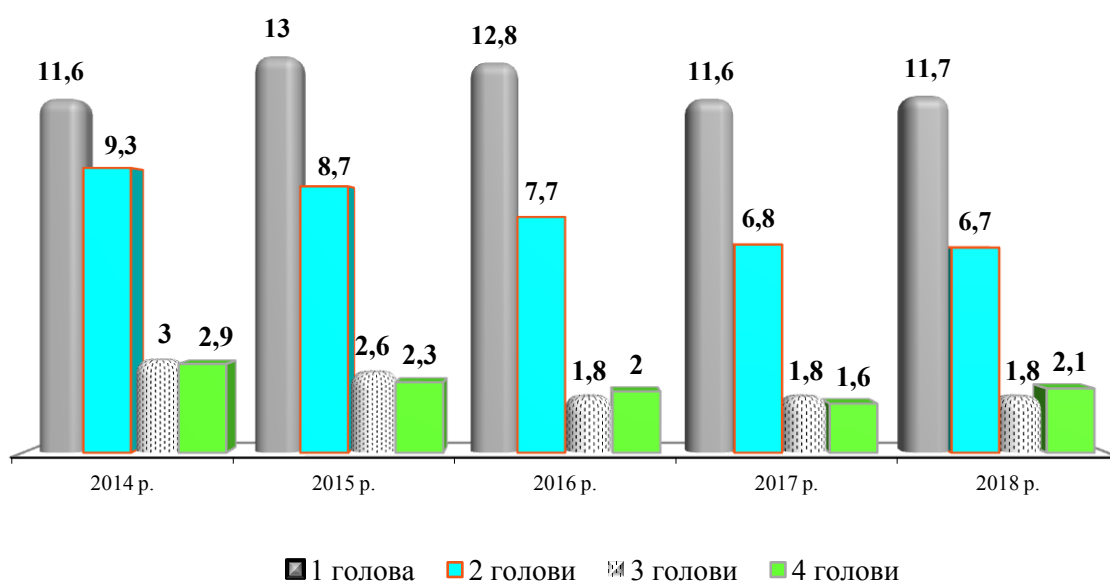

Рис. 14. Розподіл сільських домогосподарств за чисельністю поголів'я великої рогатої худоби, %

Головним чином поголів'я великої рогатої худоби сконцентровано в сільських домогосподарствах з площею землекористування понад 1 га, що дає можливість сформувати повноцінну кормову базу (рис. 15).

Необхідно відзначити позитивну тенденцію зростання рівня концентрації ВРХ у сільських домогосподарствах з площею землекористування понад 1 га, що свідчить про товарне спрямування їх діяльності.

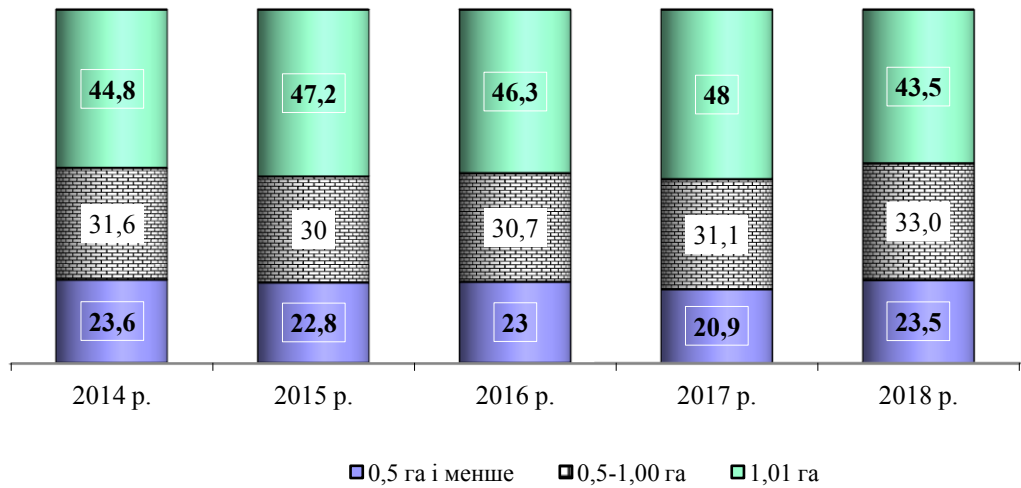

Рис. 15. Концентрація великої рогатої худоби в сільських домогосподарствах залежно від площі землекористування, %

Протягом досліджуваного періоду відзначається загальне зменшення обсягів реалізації великої рогатої худоби (у живій масі), більш ніж в двічі (рис. 16).

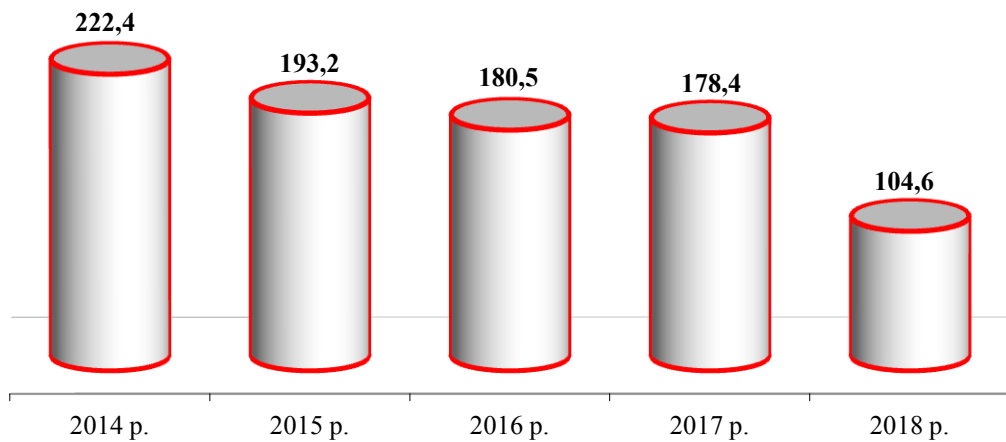

Рис. 16. Обсяги реалізації великої рогатої худоби господарствами населення, тис. т

Така обставина викликана зниженням поголів'я великої рогатої худоби в господарствах населення та їх орієнтацію на власне самозабезпечення.

Лідерами з реалізації великої рогатої худоби в 2018 р. є Вінницька (12,9 тис. т), Рівненська (8,7 тис. т) та Дніпропетровська (6,6 тис. т) області (рис. 17).

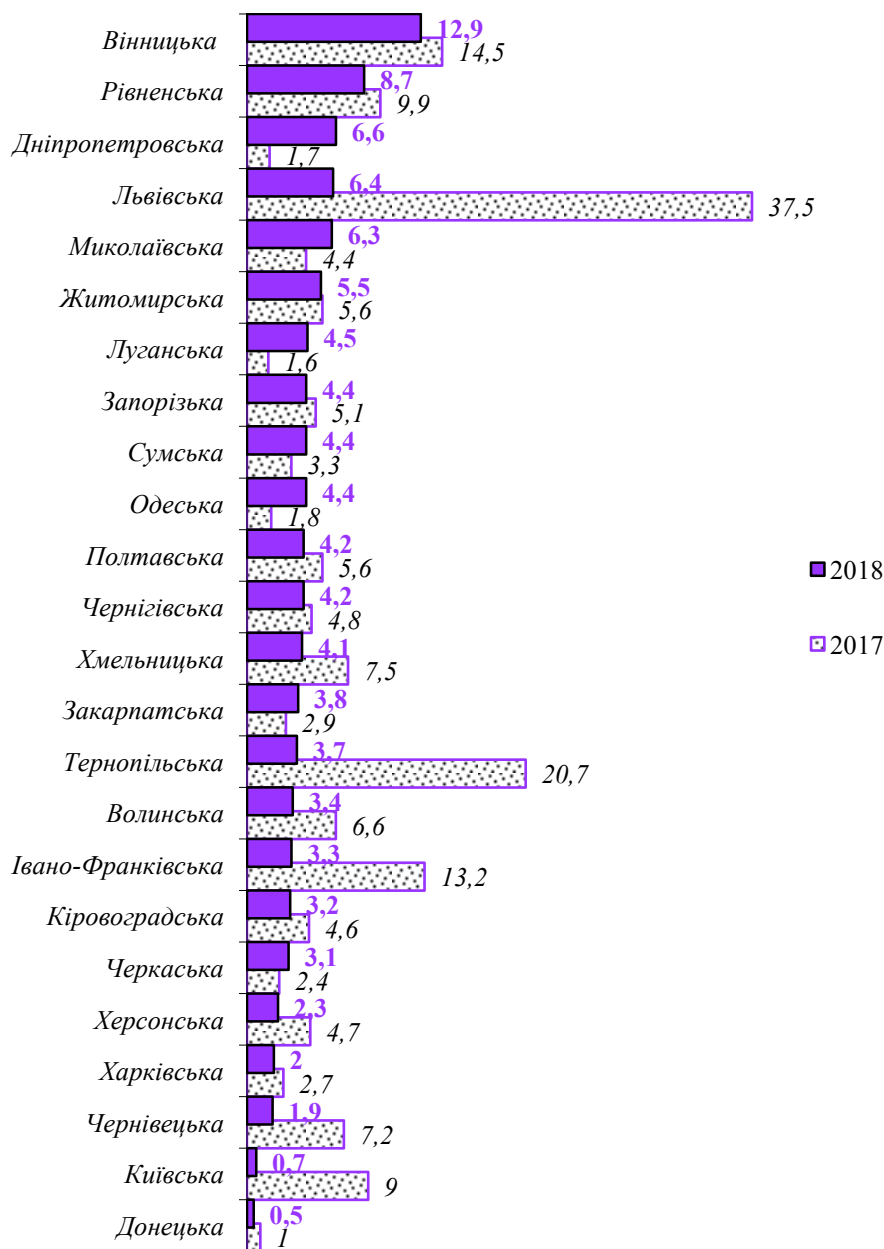

Рис. 17. Обсяги реалізації великої рогатої худоби господарствами населення,

т

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання рівня закупівельних цін на велику рогату худобу в два рази (**рис. 18**). Ця ситуація викликана інфляційними процесами в економіці країни, а також зростанням попиту на яловичину на внутрішньому ринку.

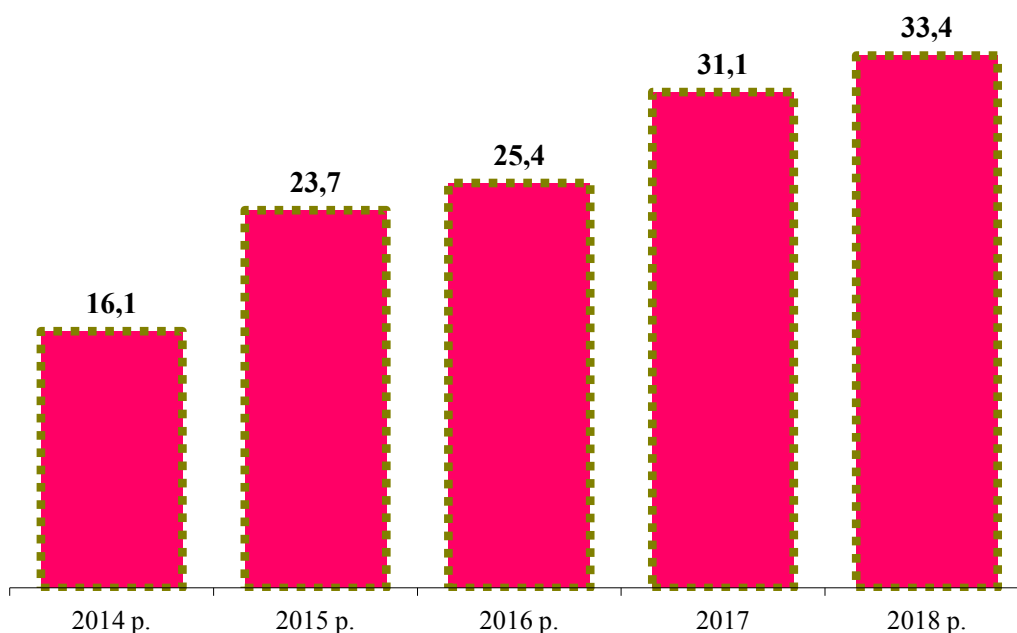

Рис. 18. Рівень цін на велику рогату худобу залежно маркетингових каналів, тис. грн/т

Найвищий рівень закупівельних цін на велику рогату худобу, що надходить від господарств населення, в 2018 р. спостерігався у Львівській, Волинській, Черкаській, тоді як найнижчий – у Миколаївській, Одеській та Сумській областях (**рис. 19**). Зростання цін відзначалося в цілому по всіх регіонах України.

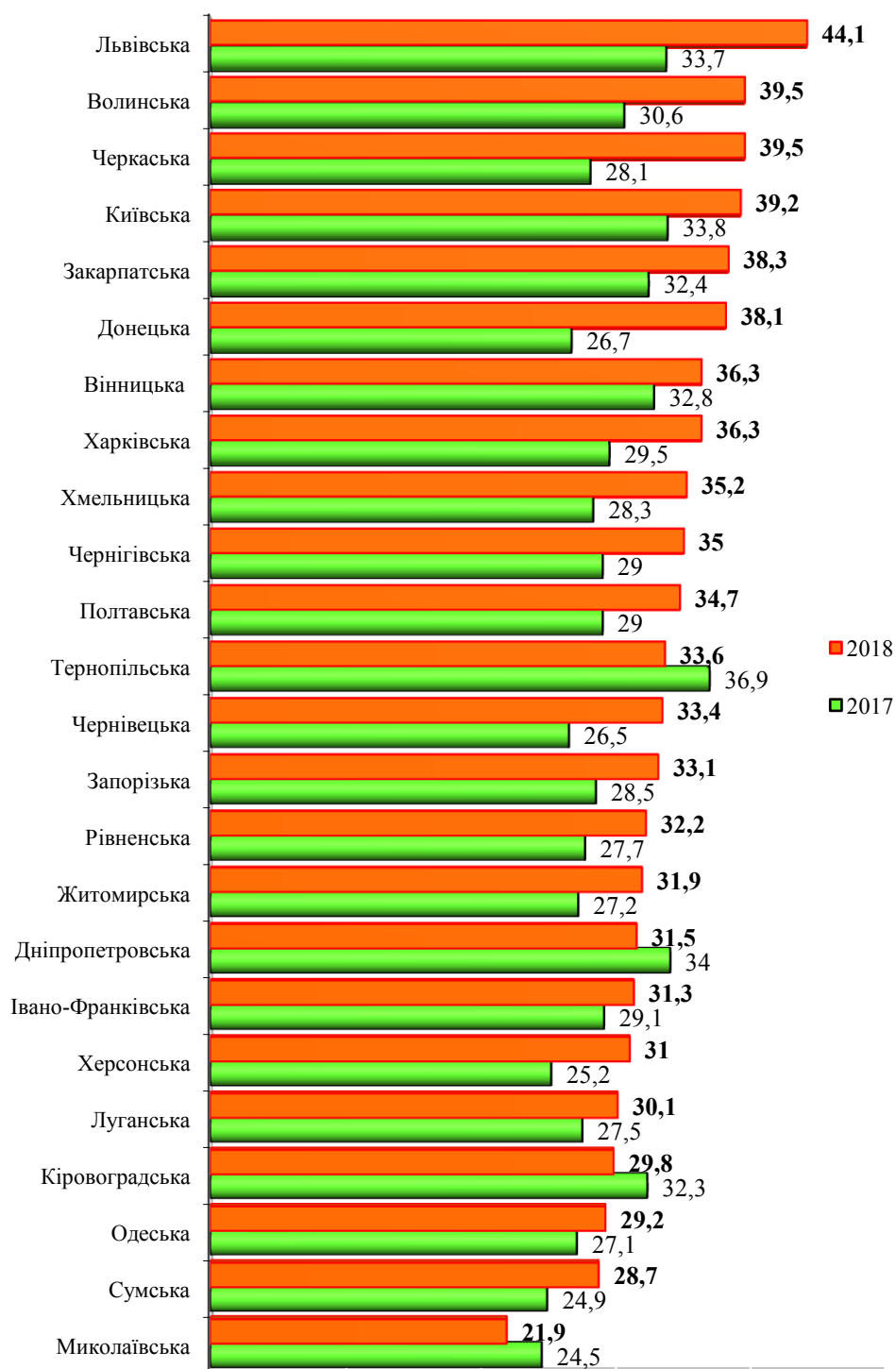

Рис. 19. Рівень закупівельних цін на велику рогату худобу, тис. грн/т

Як свідчать результати дослідження, проведені фахівцями НДІ «Укragenпромпродуктивність», залежно від зони, спостерігається різна

структура реалізації великої рогатої худоби (**табл.13**) Так, у зоні Лісостепу та Західній переважає реалізація переробним підприємствам, стосовно зони Південь та Полісся – домінує реалізація за іншими каналами, тобто торгово-посередницьким структурам, які здійснюють самостійно виробничо-господарську діяльність чи працюють на агентських умовах.

У цілому по Україні переважає реалізація торгово-посередницьким структурам та переробним підприємствам, головним чином малим.

Таблиця 13

Структура реалізації великої рогатої худоби, %

Показник	Канали реалізації		
	переробним підприємствам	на ринку	за іншими каналами
Усього по зоні:			
Лісостеп	63,3	1,6	35,1
Полісся	0	0	100
Західна	100	0	0,0
Південна	0	12,4	87,6
Усього по Україні	41,2	3,9	54,9

3.2 Виробництво молока

За досліджуваний період спостерігається поступове зниження чисельності поголів'я корів із розрахунку на 10 сільських домогосподарств. Так, у 2018 р. проти 2014 р. чисельність знизилася на 17,2 %, чи 0,6 голови (рис. 20).

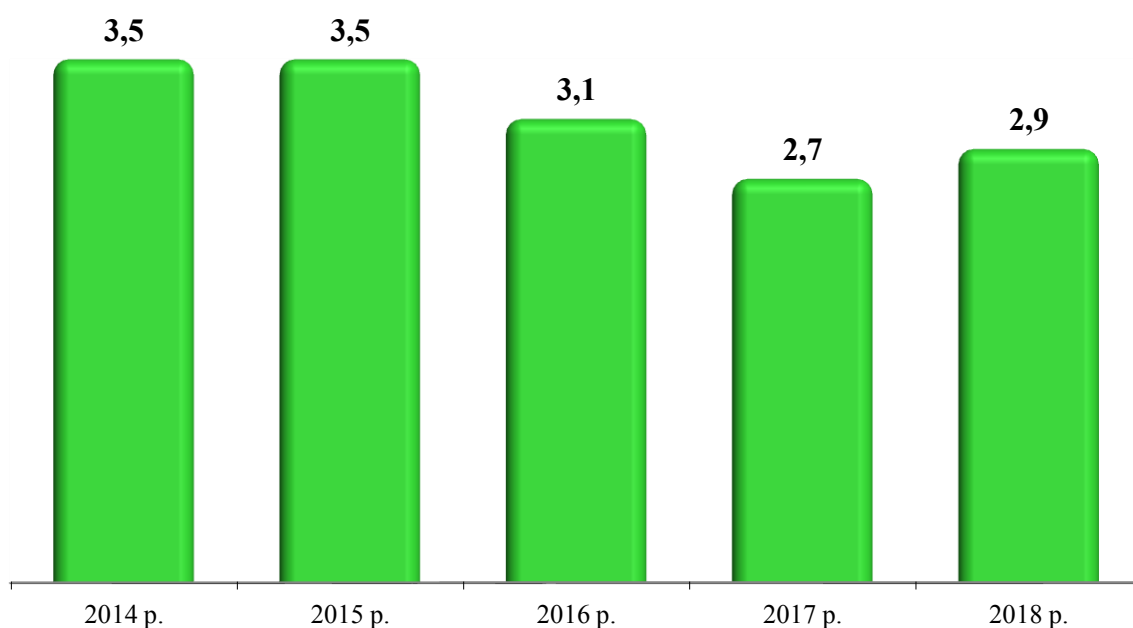

Рис. 20. Поголів'я корів із розрахунку на 10 сільських домогосподарств, голів

Найвищий рівень концентрації корів у сільських домогосподарствах відзначено в Рівненській, Хмельницькій та Волинській областях (рис. 21).

Рис. 21. Поголів'я корів із розрахунку на 10 сільських домогосподарств, по регіонах України, голів

Варто зазначити, що протягом 2014-2018 рр. відбувається скорочення чисельності корів в сільських домогосподарств незалежно від рівня концентрації земельних угідь (рис. 22).

Упродовж досліджуваного періоду встановлено суттєву диференціацію поголів'я корів при зростанні площ землекористування. Це свідчить про певне економічне зацікавлення сільських домогосподарств, площа земельних угідь яких становить понад 1 га, у виробництві молока.

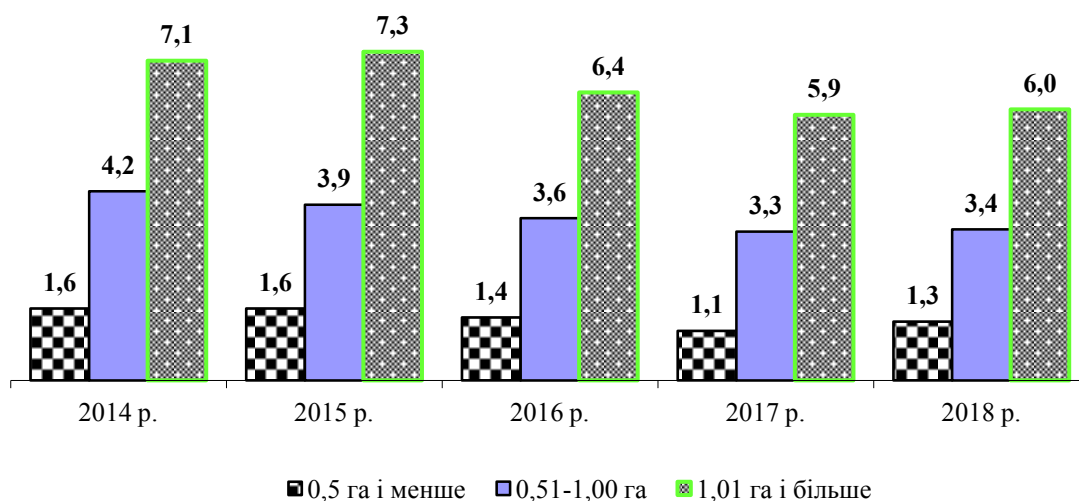

Рис. 22. Розподіл сільських домогосподарств за чисельністю поголів'я корів в залежності від площі землекористування на 10 сільських домогосподарств, гол

Спостерігається поступове скорочення загальної кількості сільських домогосподарств, які утримують корів з 25,4 % у 2014 р. до 21,5 % у 2018 р. (рис. 23).

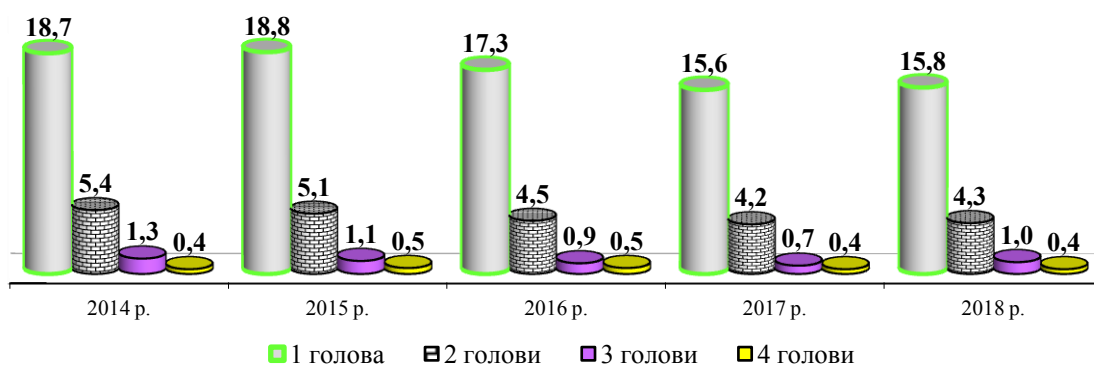

Рис. 23. Частка сільських домогосподарств в залежності від концентрації поголів'я корів, %

Разом із тим, основне поголів'я корів сконцентровано в сільських домогосподарствах з площею землекористування понад 1 га (рис. 24). Така обставина викликана можливістю забезпечити сільськогосподарських тварин необхідною кількістю кормів.

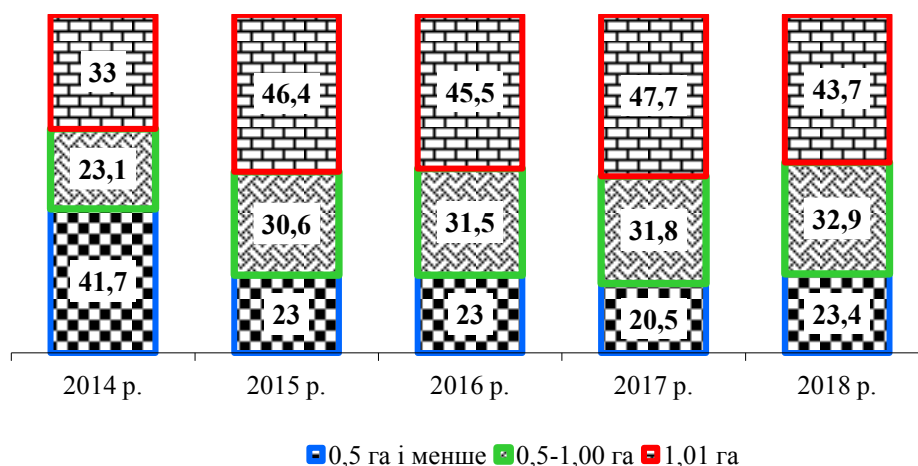

Рис. 24. Динаміка концентрації корів у сільських домогосподарствах, %

За досліджуваний період відбувається скорочення обсягів реалізації молока господарствами населення на 17,6 % (рис. 25). Це викликано насамперед скороченням поголів'я корів та небажанням менеджменту молокопереробних підприємств приймати молоко від особистих селянських господарств.

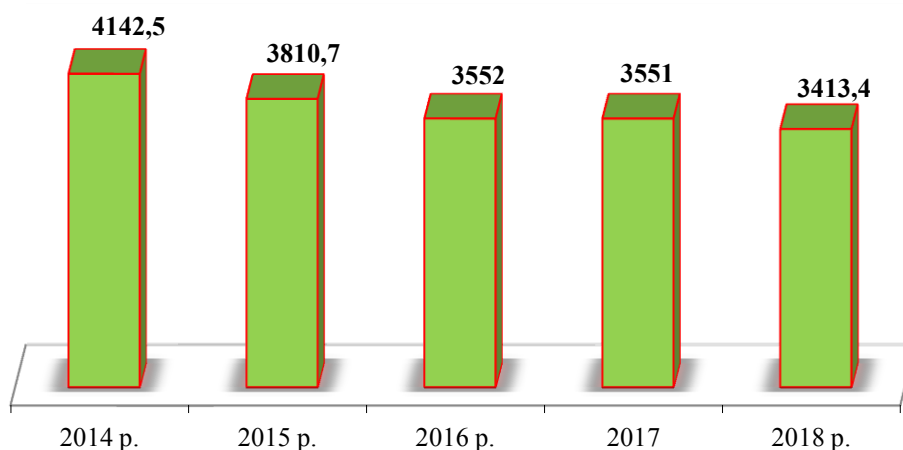

Рис. 25. Обсяги реалізації молока господарствами населення по маркетингових каналах, тис. т

У 2018 р. найбільше молока реалізували господарства населення у Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, найменше – у Закарпатській та Івано-Франківській областях (рис. 26).

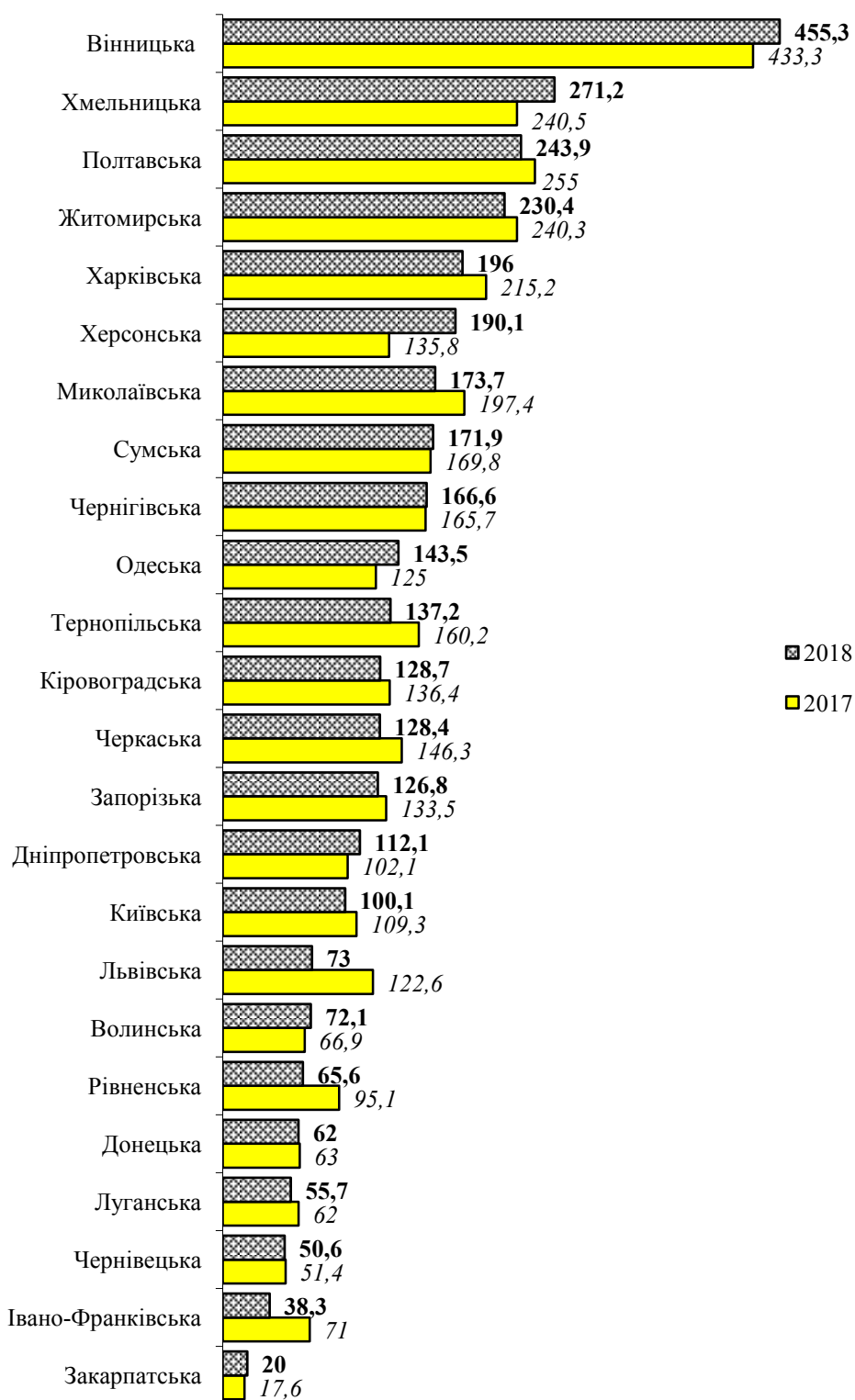
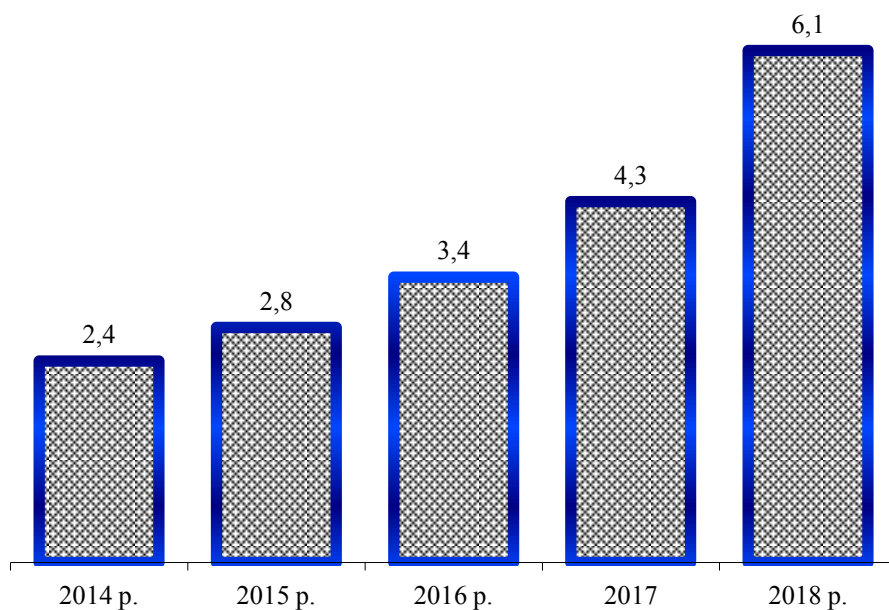

Рис. 26. Обсяги реалізації молока господарствами населення по областях, тис. т

Протягом 2014-2018 рр. спостерігається зростання цін на молоко, що реалізується господарствами населення (рис. 27). Причиною цього стали негативні процеси, які відбуваються в економіці країни, а також дефіцит молока на внутрішньому ринку.

**Рис. 27. Рівень цін на молоко залежно від маркетингових каналів,
тис. грн/т**

У 2018 р. найвищий рівень цін на молоко та молокопродукти відзначено у Закарпатській і Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій, найнижчий – у Сумській, Хмельницькій та Тернопільській областях (рис. 28).

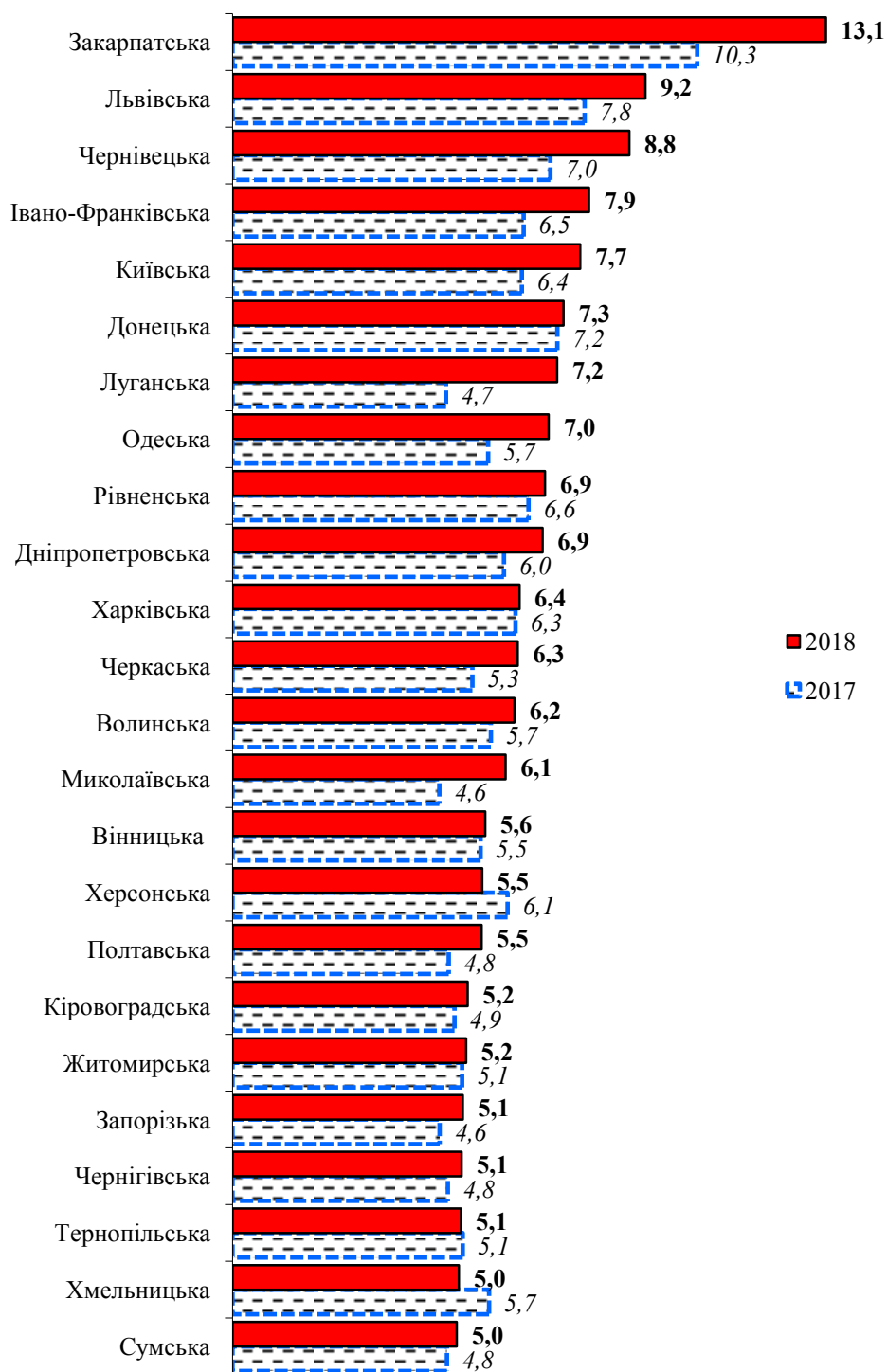

Рис. 28. Рівень цін на молоко, що реалізується господарствами населення, тис. грн/т

Як свідчать результати проведених досліджень НДІ «Укراгропром-продуктивність», переважна більшість особистих селянських господарств реалізують молоко молокопереробним підприємствам, за виключенням ОСГ, які розташовані в зонах Степу та Полісся (табл. 14).

Таблиця 14

**Структура реалізації молока особистими селянськими господарствами,
%**

Показник	Канали реалізації		
	переробним підприємствам	на ринку	за іншими каналами
Усього по зоні:			
Лісостеп	83,1	15,6	1,3
Степ	-	53,3	46,7
Полісся	48,3	49,7	2
Західна	76,1	23,9	0,0
Південна	88,3	11,7	0
Усього по Україні	67,8	26,7	5,5

Необхідно вказати на досить низький рівень товарності молока. Це свідчить, що значна частка молока та молокопродуктів спрямовується на власне споживання, а також на задоволення потреб інших домогосподарств, використовуючи неформальні зв'язки так званої родинної допомоги (рис. 29). Варто наголосити, що у нинішніх умовах така форма допомоги слугує чи не єдиною можливістю для становлення молоді сім'ї. При цьому батьківські родини навіть розподіляють обов'язки забезпечення молодих сімей: одні допомагають тваринницькою продукцією, інші – спеціальними продуктовими наборами.

Рис. 29. Динаміка товарності молока особистих селянських господарств, %

Розвиток кооперації між сільськими й міськими сім'ями можливий наступним чином: жителі міста можуть взяти на себе витрати на купівлю молодняка, який залишають на дорощування та відгодівлю в господарстві селянина-родича, виконуючи за необхідності разові роботи. Підходи до практичної реалізації цієї схеми можуть бути різними.

3.3 Свинарство

Свинарство є традиційною галуззю тваринництва в Україні, яка до 1914 р. посідала четверте місце у світі з виробництва і реалізації продукції свинарства, а нині входить у другу сотню виробників свинини.

Упродовж 2014–2018 рр. зафіксовано суттєве зниження чисельності поголів'я свиней у сільських домогосподарствах. Так, у 2018 р. чисельність свиней з розрахунку на 10 сільських домогосподарств скоротилось проти 2014 р. на 25,8 % чи 1,7 тварини (**рис. 30**).

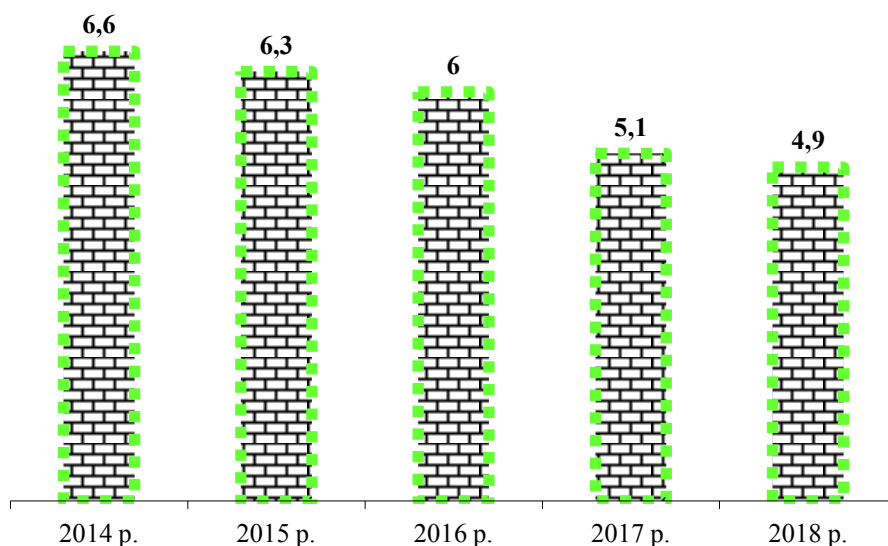

Рис. 30. Чисельність свиней у сільських домогосподарствах із розрахунку на 10 домогосподарств, голів

У 2018 році найбільша чисельність свиней з розрахунку на 10 сільських домогосподарств відзначена у Рівненській, Волинській, Тернопільській, найменша – Херсонській, Луганській, Харківській областях (**рис. 31**).

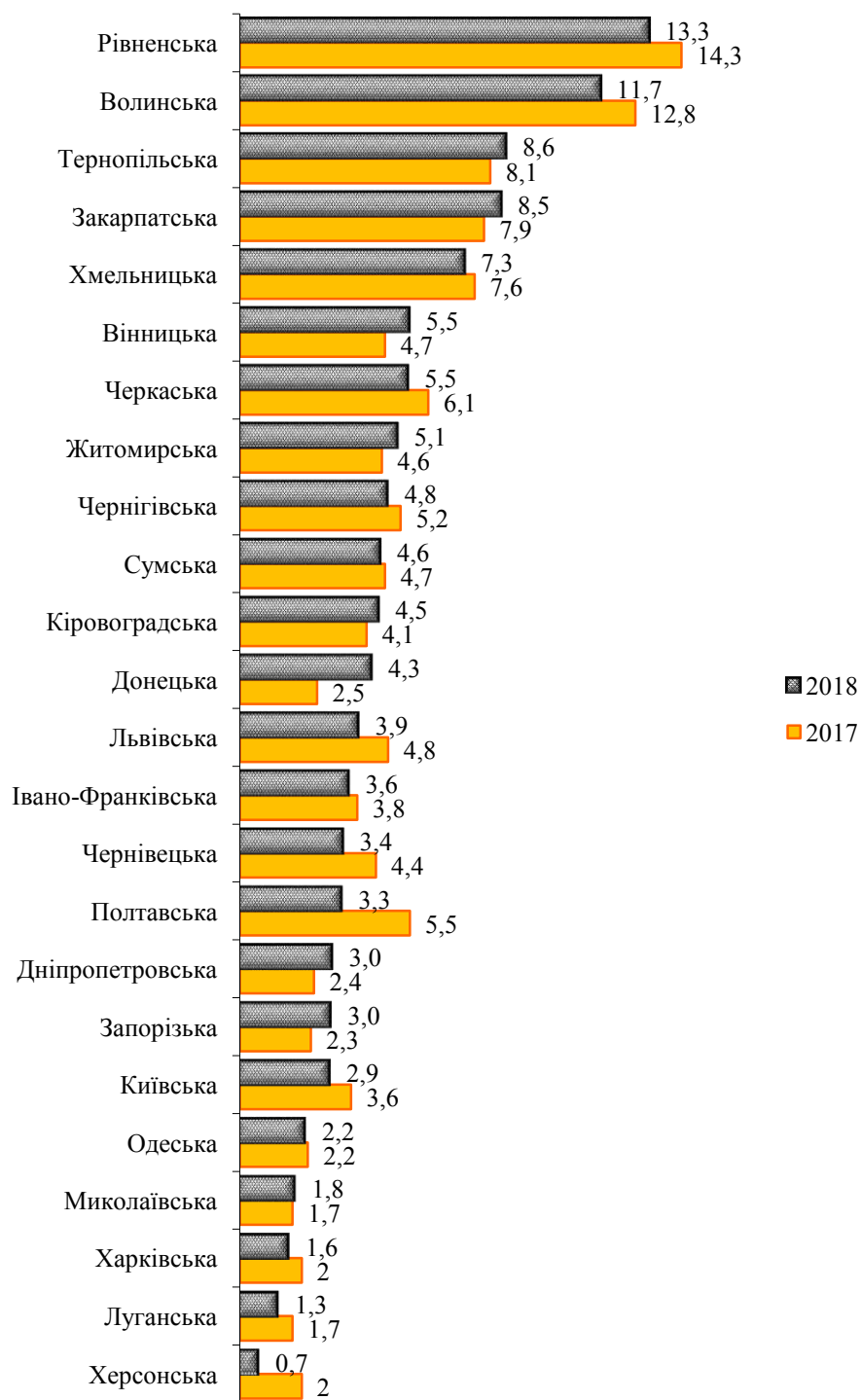

Рис. 31. Чисельність свиней у сільських домогосподарствах по областях України із розрахунку на 10 домогосподарств, голів

Найбільше поголів'я свиней сконцентровано в сільських домогосподарствах з площею землекористування понад 1,01 га (рис. 32).

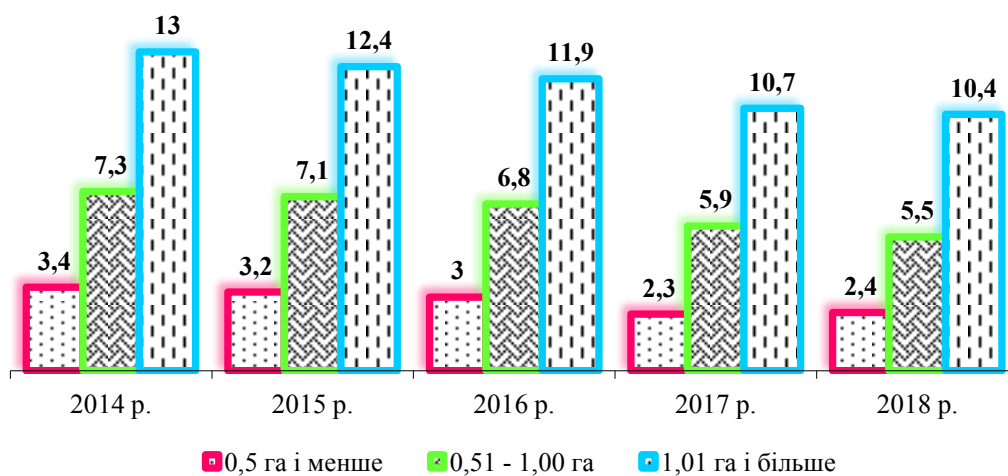

Рис. 32. Поголів'я свиней у сільських домогосподарствах залежно від площі землекористування, гол

Протягом 2014 – 2018 рр. спостерігається скорочення чисельності сільських домогосподарств, які утримують свиней. Це зумовлено насамперед негативними соціально-економічними процесами, які відбуваються на селі, а також в останні роки поширення захворювання на АЧС. У переважній більшості домогосподарства, які утримують свиней, орієнтуються на власне самозабезпечення (рис. 33).

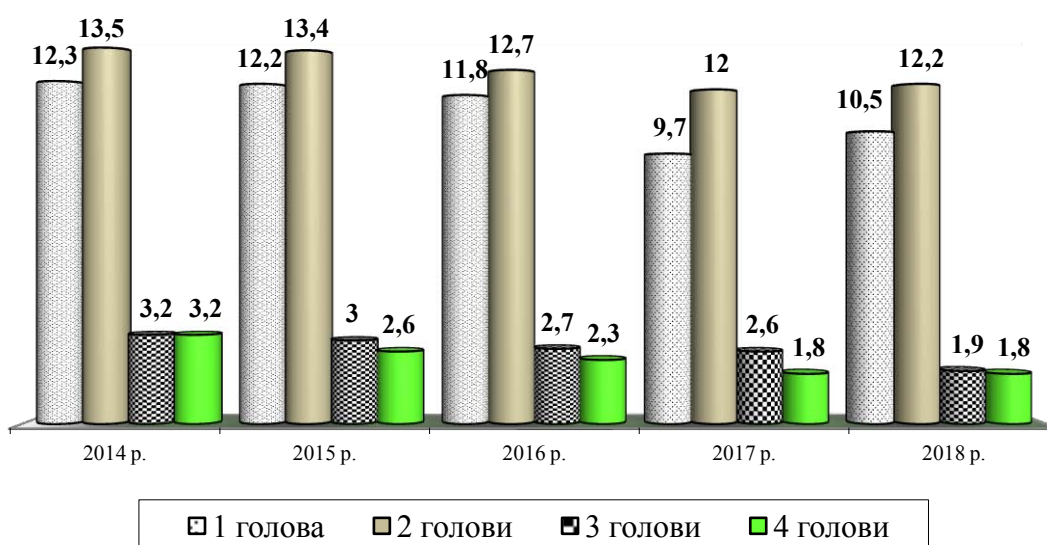

Рис. 33. Групування домогосподарств за чисельністю свиней в сільських домогосподарствах, %

Найбільша частка поголів'я свиней сконцентрована в сільських домогосподарствах з площею землекористування понад 1га. Така обставина викликана наявністю виробничих площ та кормів власного виробництва (рис. 34).

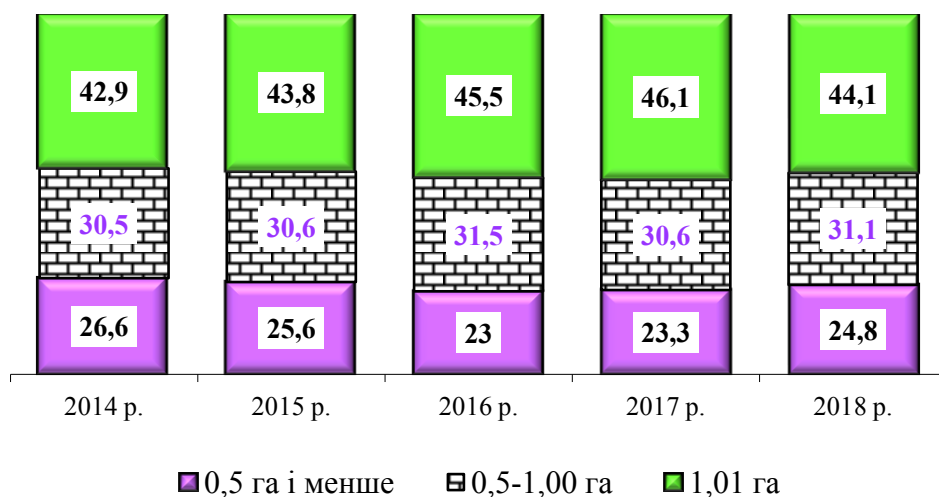

Рис. 34. Динаміка концентрації поголів'я свиней в сільських домогосподарствах залежно від площі землекористування, %

Протягом досліджуваного періоду (2014–2018 рр.) простежується тенденція до значного зменшення обсягів реалізації продукції на 88,4 тис. т. Це викликано як суб'єктивними – економічна недоцільність виробництва продукції свинарства в особистих селянських господарствах, так і об'єктивними причинами – АЧС, тощо (рис. 35).

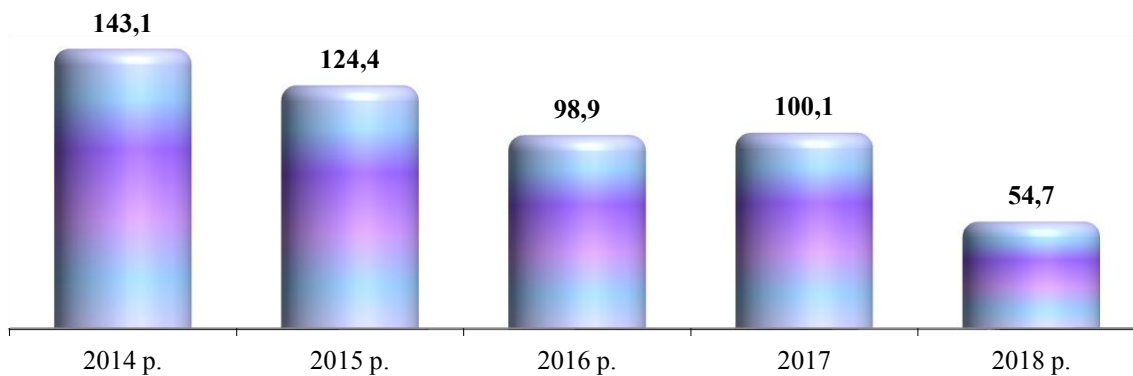

Рис. 35. Обсяги реалізації свиней господарствами населення по маркетингових каналах, тис. т

У 2018 р. найбільшу кількість свиней за різними маркетинговими каналами реалізували особисті селянські господарства Вінницької, Закарпатської та Черкаської областей, найменшу – Сумської, Львівської, Донецької (рис. 36).

Рис. 36. Обсяги реалізації свиней господарствами населення по областях,

Т

Протягом досліджуваного періоду відбувається зростання цін, що зумовлено насамперед інфляційними процесами, які відбуваються в економіці країни (рис. 37).

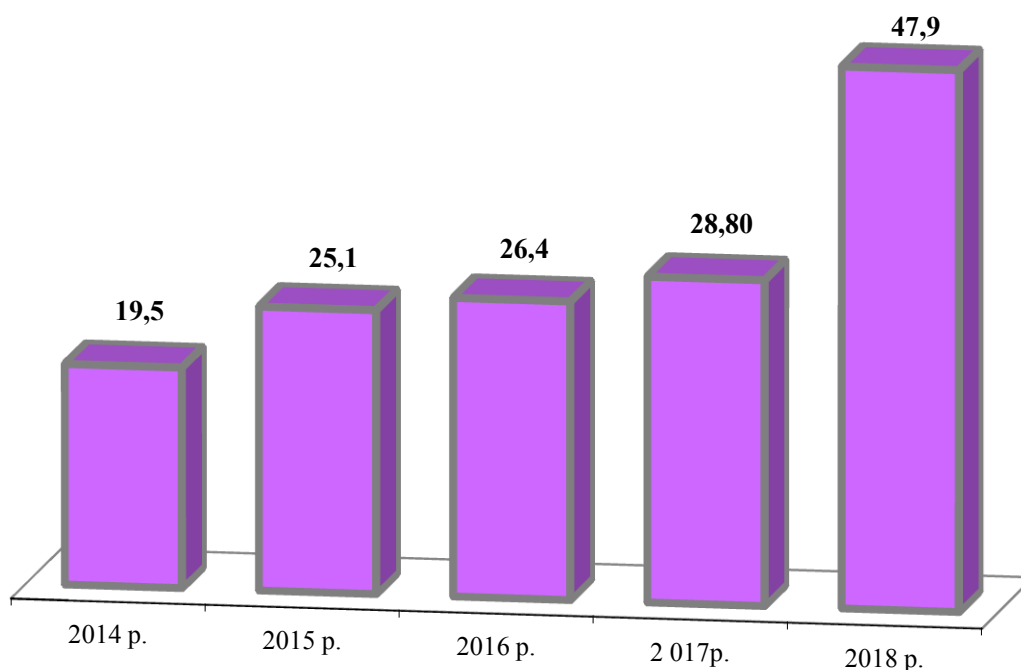

Рис. 37. Рівень цін на свиней в господарствах населення, тис. грн/т

Найвищий рівень закупівельних цін фіксується у Львівській, Закарпатській, Сумській областях (рис. 38). У всіх областях України у 2018 р. проти 2017 р. відзначено підвищення закупівельних цін.

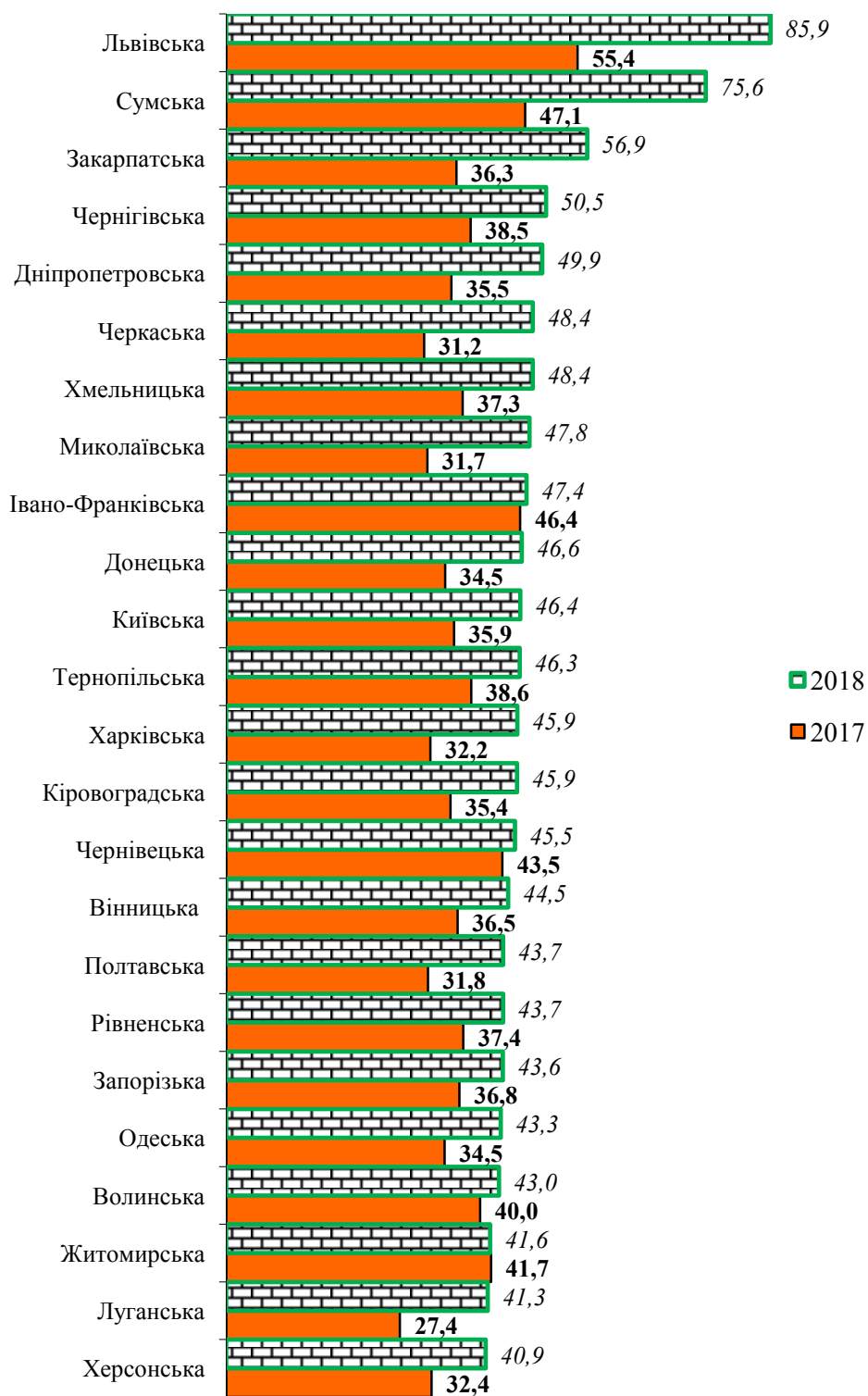

Рис. 38. Рівень закупівельних цін на свиней в господарствах населення по областях України, тис. грн/т

Як свідчать результати дослідження, які проведені науковцями НДІ «Укragропромпродуктивність», залежно від зон спостерігається строкатість реалізації продукції свинарства особистими селянськими господарствами по основних каналах збуту (табл. 15).

Проте, в цілому по Україні основна маса виробленої продукції свинарства господарствами населення реалізується торгово-посередницьким структурам.

Таблиця 15

Структура реалізації продукції свинарства особистими селянськими господарствами

Показник	Канали реалізації		
	переробним підприємствам	на ринку	за іншими каналами
Усього по зоні:			
Лісостеп	35	39,4	25,6
Степ	0	5,8	94,2
Полісся	0	8,4	91,6
Західна	75,0	25,0	0
Південна		100	
Усього по Україні	19,0	21,9	59,1

3.4 Птахівництво

У 2018 р. порівняно з 2014 р. поголів'я птиці зменшилось на 0,8 голови з розрахунку на одне домогосподарство. Найвне поголів'я свідчить про орієнтацію сільських домогосподарств на утримання птиці для власного забезпечення м'ясом та яйцями (рис. 39).

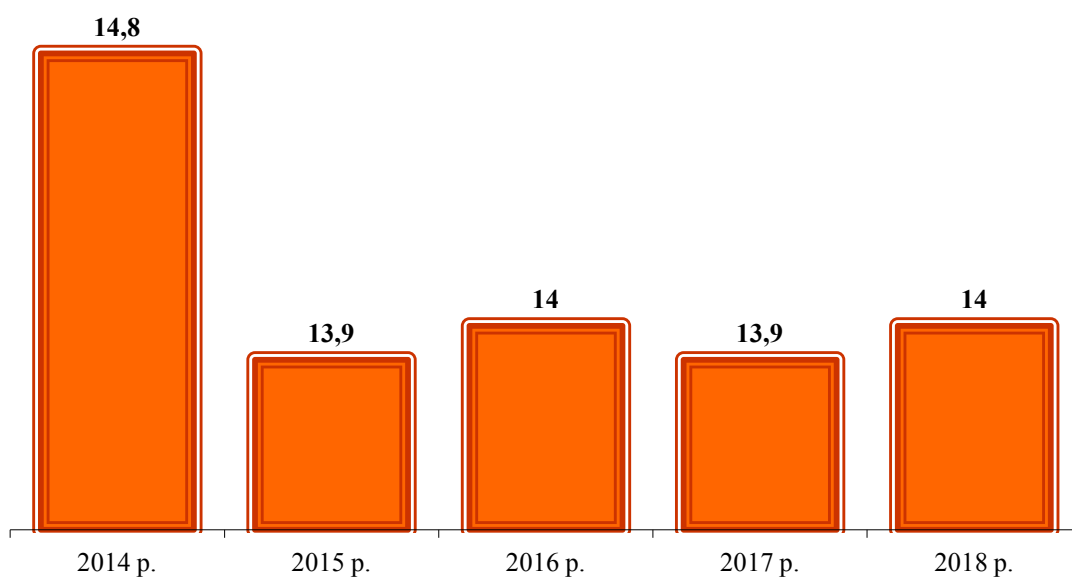

Рис. 39. Чисельність птиці з розрахунку на одне сільське домогосподарство, голів

У 2018 р. найбільша концентрація птиці спостерігалася в Одеській, Донецькій, Кіровоградській, найменша – Івано-Франківській, Житомирській, Київській областях (рис. 40).

Рис. 40. Чисельність птиці з розрахунку на одне сільське домогосподарство, голів

Не залежно від площі землекористування, значних розбіжностей в концентрації птиці в сільських домогосподарствах не спостерігалось (рис. 41).

Ця обставина свідчить, що відносно кормів для птиці в особистих селянських господарствах орієнтуються на власне забезпечення.

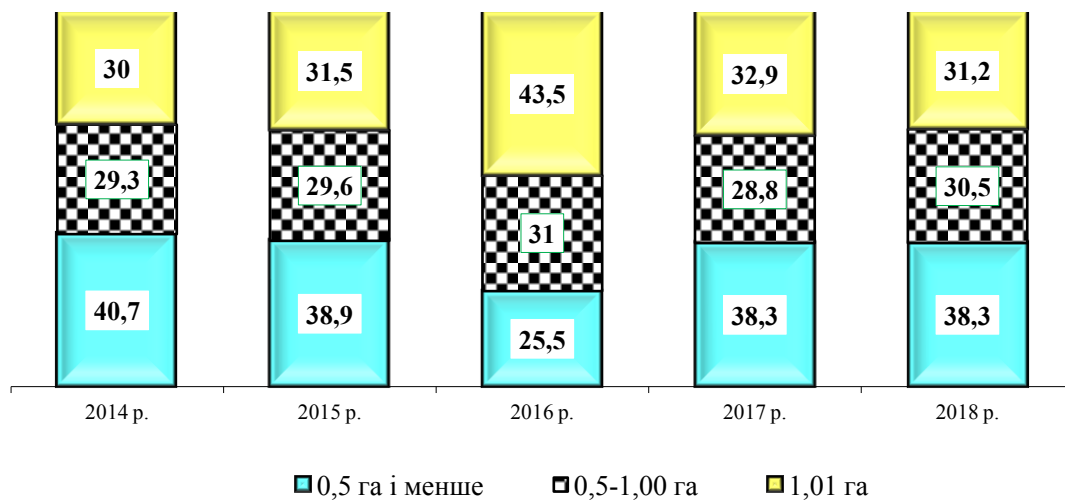

Рис. 41. Концентрація птиці всіх видів залежно від площі землекористування у сільських домогосподарствах, %

За розрахунковими даними Державної служби статистики в областях, за досліджуваний період відбулося поступове зниження обсягів реалізації птиці господарствами населення в 13,5 раза (рис. 42).

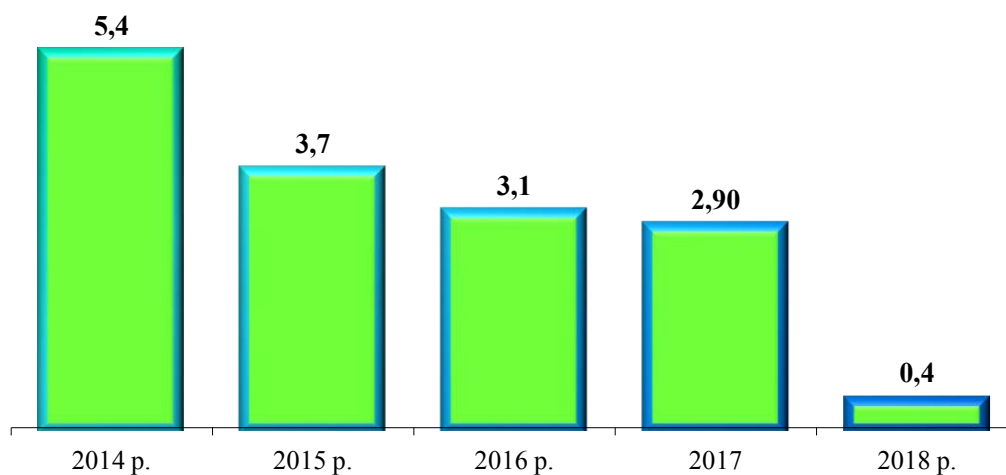

Рис. 42. Обсяги реалізації м'яса птиці господарствами населення, тис. т

Найбільші обсяги реалізації відзначено в Дніпропетровській, Вінницькій та Кіровоградській областях. У 2018 р. не реалізовували м'яса птиці господарства населення 13 областей (рис. 43).

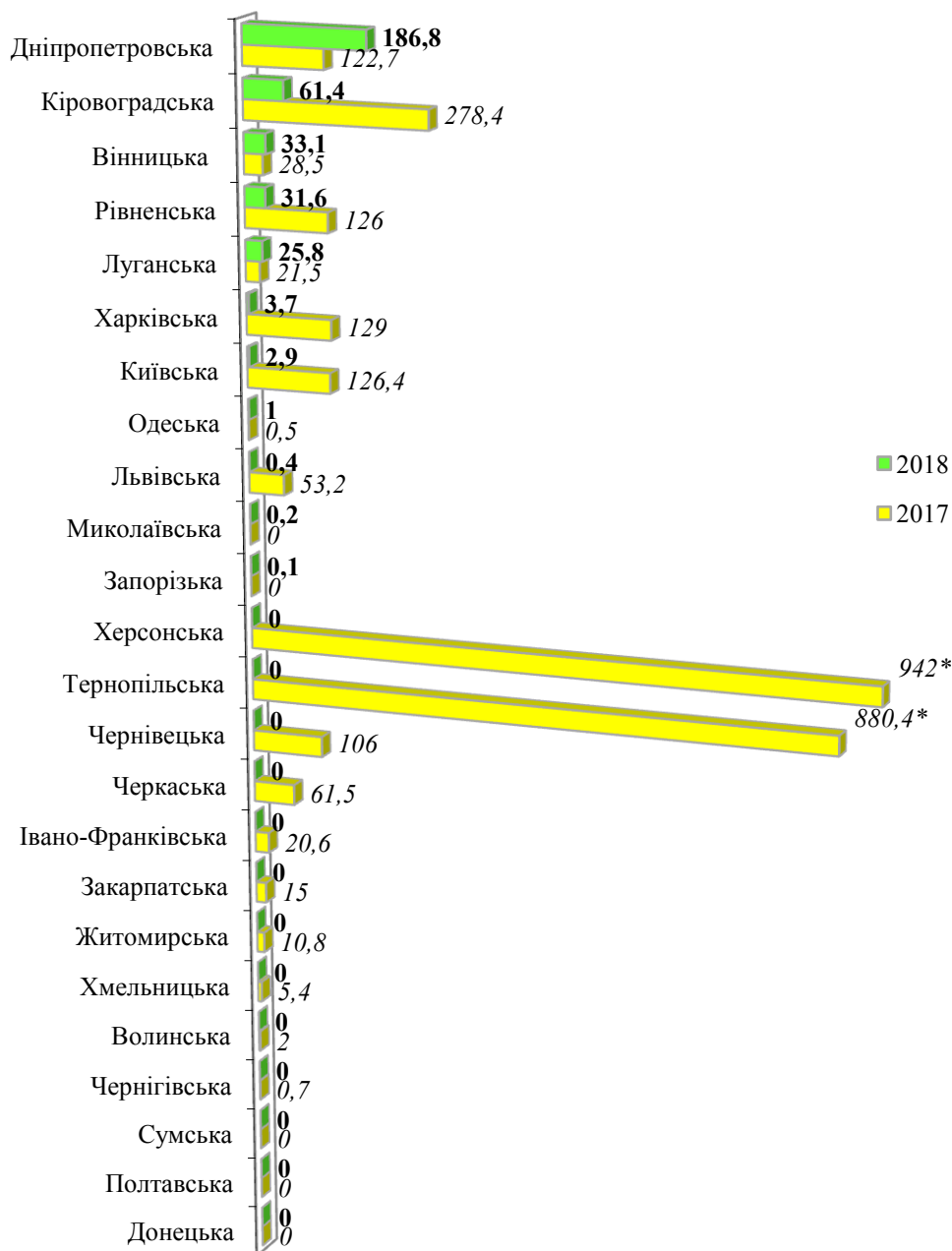

Рис. 43. Обсяги реалізації м'яса птиці в господарствах населення, т

*розрахункові дані обласних управлінь Державної служби статистики України в регіонах

Упродовж 2014-2018 рр. спостерігається інфляційне зростання цін на м'ясо птиці (рис. 44). Проте в 2018 р. проти 2017 р. відзначено суттєве підвищення цін на м'ясо птиці господарств населення.

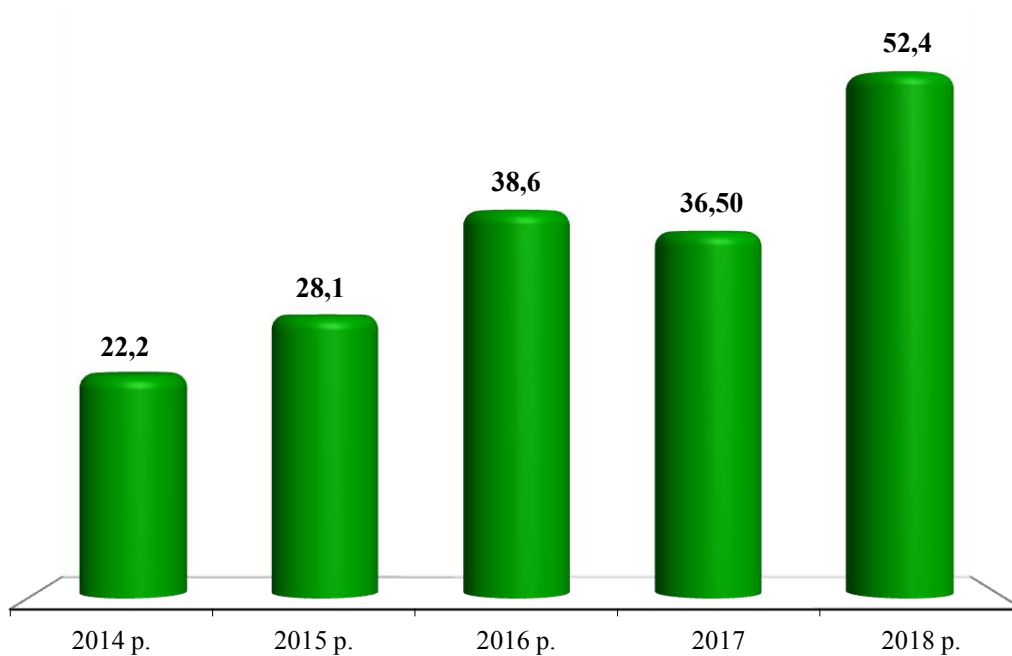

Рис.44. Рівень цін на м'ясо птиці в господарствах населення залежно від маркетингових каналів, тис. грн/т

У 2018 р. найвищий рівень цін зафіксовано на м'ясо птиці, що реалізують господарства населення в Одеській, Харківській та Миколаївській областях (рис. 45).

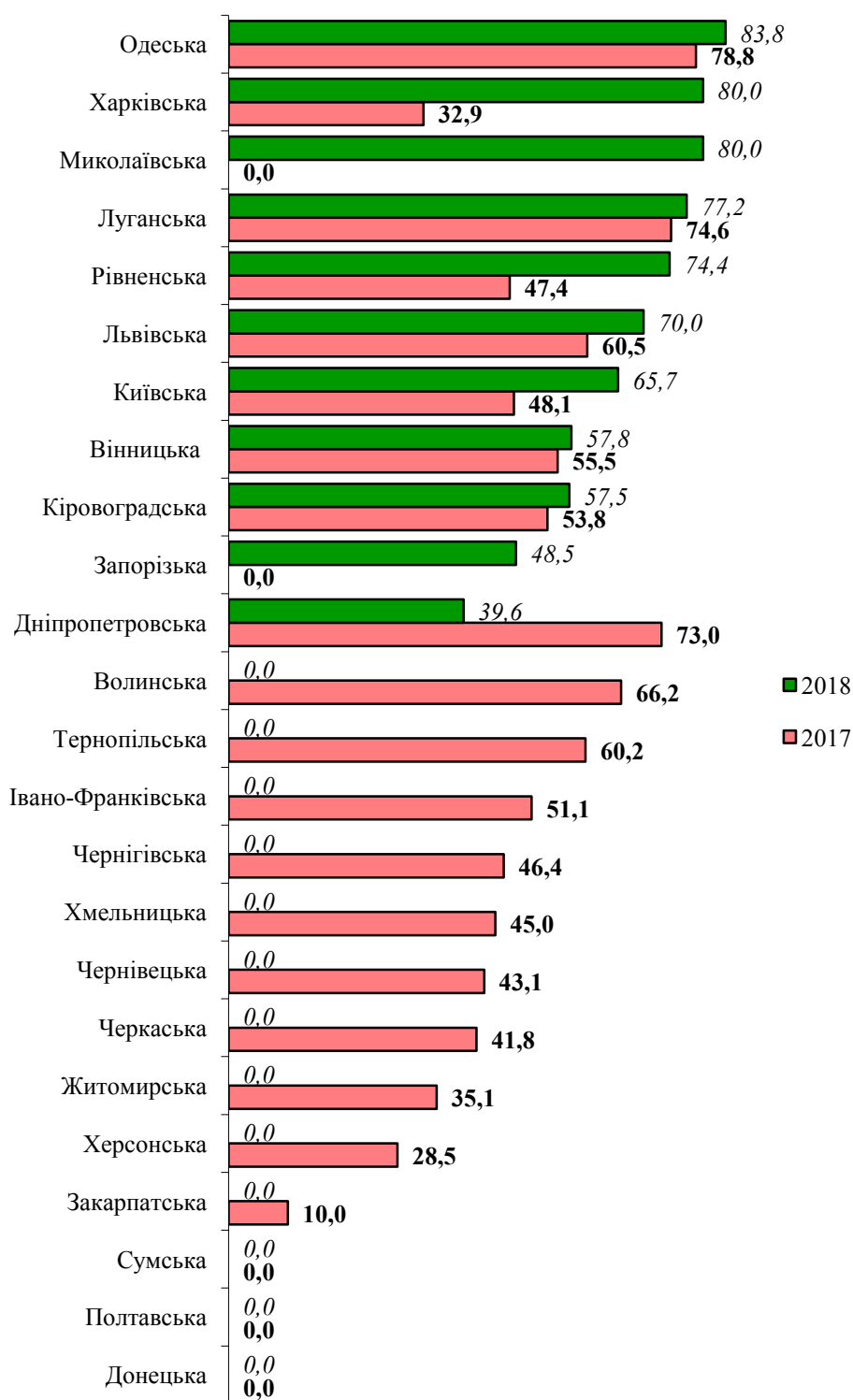

Рис. 45. Ціни на м'ясо птиці у господарствах населення, тис. грн/т

На даний час характерними особливостями ринку курячого яйця в Україні є збільшення частки промислового виробництва за рахунок зниження виробництва господарствами населення, зростання споживання яєць, що дає можливість промисловим виробникам нарощувати власні потужності. Незважаючи на це, спостерігається нарощення обсягів реалізації яєць господарствами населення (рис. 46).

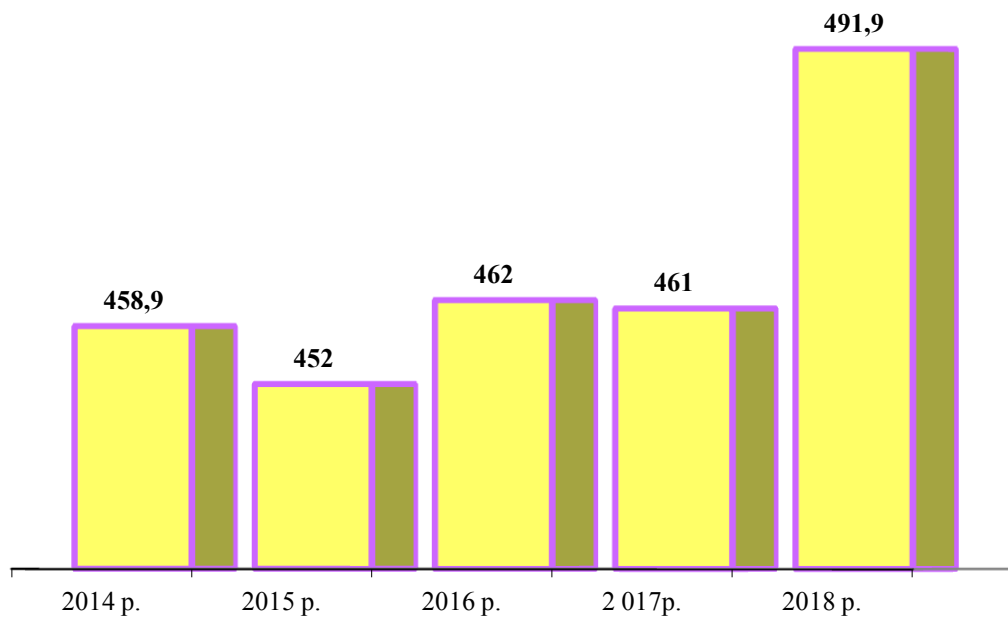

Рис. 46. Динаміка обсягів реалізації яєць господарствами населення, МЛН ШТ

Протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення обсягів реалізації яєць.

У 2018 р. найбільші обсяги реалізації яєць відзначено в Донецькій, Харківській, Одеській, найменші – у Волинській, Івано-Франківській, Чернігівській областях (рис. 47).

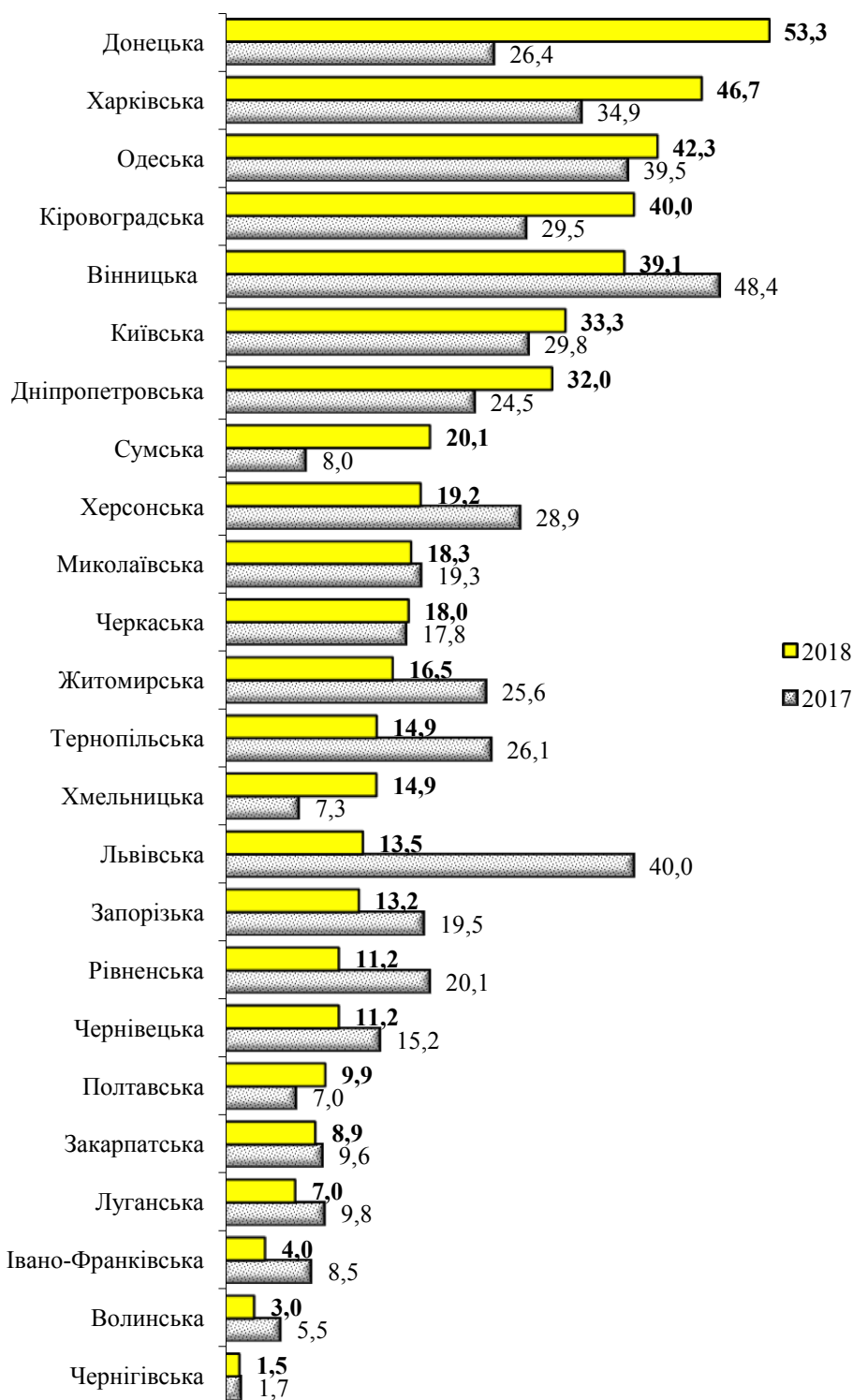

Рис. 47. Обсяги реалізації яєць господарствами населення по областях, МЛН ШТ.

Протягом досліджуваного періоду відбулось зростання цін, що викликано інфляційними процесами в економіці країни (рис. 48).

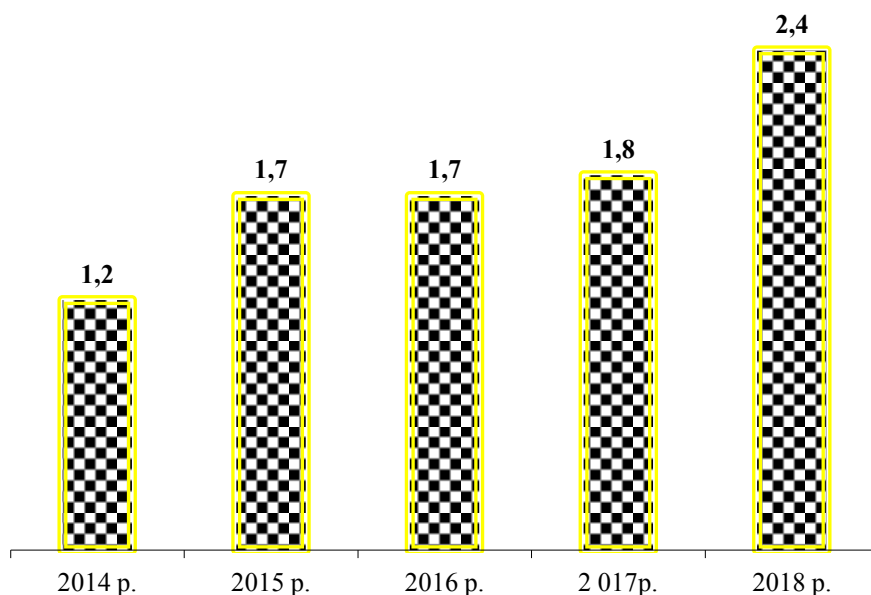

Рис. 48. Рівень цін на яйця в господарствах населення за каналами реалізації, тис. грн/тис. шт.

У 2018 р. найвищий рівень реалізаційних цін на яйця виявився в Рівненській, Житомирській та Волинській областях (рис. 49).

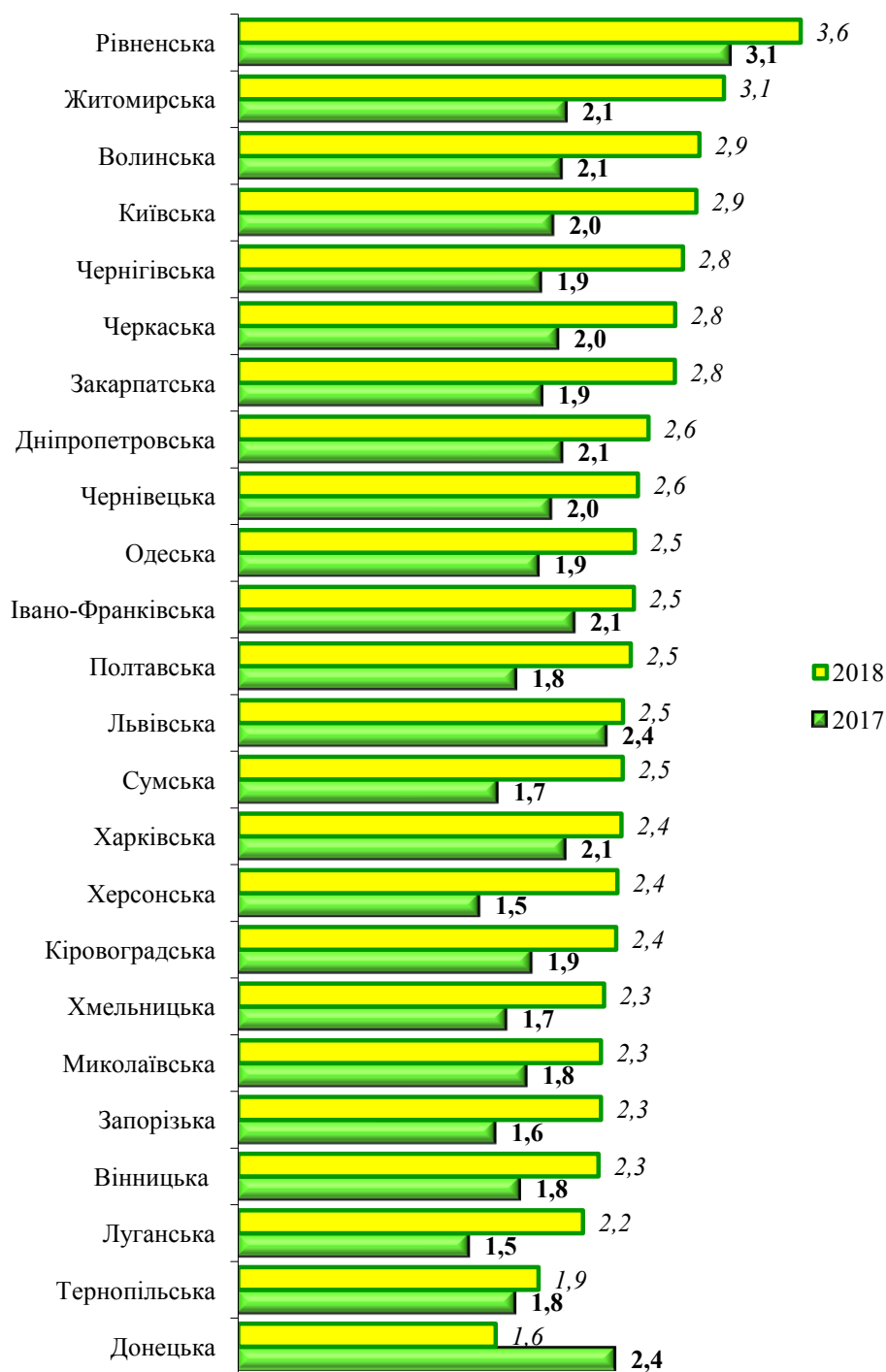

Рис. 49. Рівень цін на яйця в господарствах населення по регіонах за каналами реалізації, тис. грн/тис. шт.

Варто зазначити, що будь-яке виробництво характеризується не тільки показниками економічної ефективності, а й соціальної, насамперед рівнем забезпечення власних потреб. Свідченням цього слугує низький рівень товарності реалізації яєць (рис. 50).

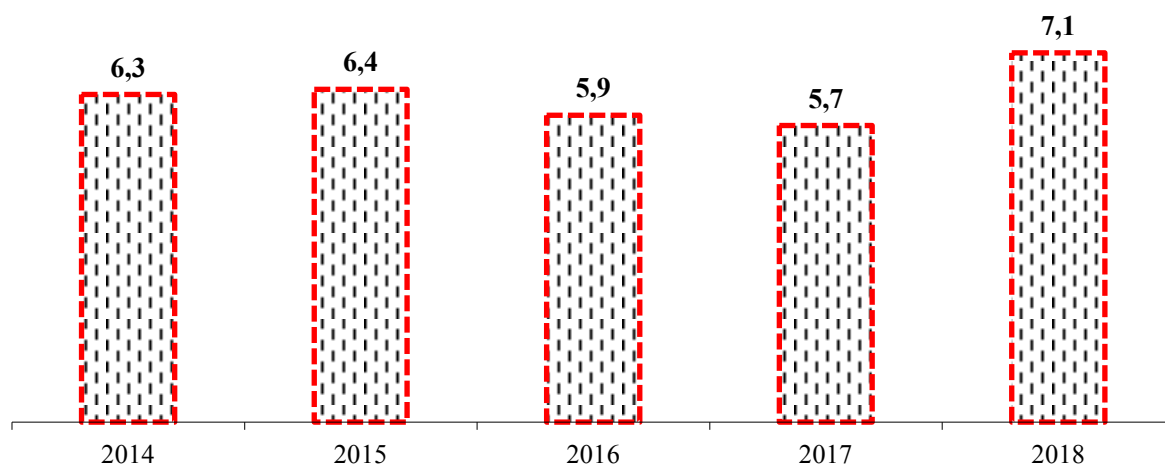

Рис. 50. Динаміка товарності виробництва яєць в особистих селянських господарствах

За результатами проведених досліджень науковцями НДІ «Укراгропромпродуктивність» основними каналами збуту яєць, вироблених в особистих селянських господарствах, є: ринок та торгово-посередницькі структури, що відображаються як реалізація за іншими каналами (табл. 16).

Таблиця 16

Структура реалізації яєць особистими селянськими господарствами

Показник	Канали реалізації		
	переробним підприємствам	на ринку	за іншими каналами
Усього по зоні:	-	-	-
Лісостеп			
Степ	0,00	67,5	32,5
Полісся	00	69,7	32,1
Західна	0	100	0
Південна	0	100	0
Усього по Україні	0	76,9	23,1

Висновки

Проведені дослідження показників продуктивності у галузі тваринництва особистих селянських господарств населення, як соціально-економічного явища, виявили необхідність цілеспрямованого вирішення завдання підвищення результативності ОСГ. Це зумовлено їх роллю у вирішенні проблем продовольчої та економічної безпеки щодо забезпечення виробництва тваринницької продукції. У кризових умовах ведення аграрного виробництва, за наявності безробіття у сільських населених пунктах, як наслідок, виробнича діяльність працездатних членів сільських домогосподарств в особистому селянському господарстві стає не додатковим, підсобним, а основним видом діяльності, головним джерелом ресурсів для задоволення потреб, реальною можливістю забезпечення родини продуктами харчування та грошовими коштами.

Аналіз виробництва продукції тваринництва свідчить про досить високу стійкість ОСГ до трансформаційних змін економіки країни, причому у процесі соціально-економічних перетворень економіки суттєво змінюються місце і роль особистих селянських господарств. У період економічних негараздів вони посідають провідну позицію у виробництві продукції тваринництва.

Нині економічна сталість особистих селянських господарств визначається тим, що завдяки різниці в галузевій структурі та спеціалізації виробництва вони не конкурують з великими сільськогосподарськими підприємствами. Склалася ситуація, коли селянські господарства збільшують виробництво саме тієї продукції, яка скорочується в сільськогосподарських підприємствах. Крім того, сукупні витрати на виробництво одиниці продукції в ОСГ виявилися нижчими, ніж у сільськогосподарських підприємствах, оскільки перші небагато й економічно витрачають вартісні ресурси промислового виробництва.

Основними каналами реалізації сільськогосподарської продукції ОСГ є переробні підприємства (молоко і молокопродукти – понад 60 %) та торгово-посередницькі структури (свині та велика рогата худоба живою масою –

понад 60 %). Основними чинниками, що зумовили подібну ситуацію, слід вказати: вік товаровиробника; відсутність навичок щодо реалізації сільськогосподарської продукції та постійного покупця; прояв нецивілізованих умов реалізації на ринках; неспроможність системи роздрібних продовольчих ринків реалізовувати поставлені обсяги вирощеної продукції; відсутність розвинутої транспортної мережі.

Основною причиною, яка стимулює власників особистих селянських господарств збувати живу худобу та свиней за іншими каналами реалізації при значно вищих рівнях цін на ринках, є вік товаровиробника. Це переважно люди передпенсійного і пенсійного віку, які не в змозі вистояти день за прилавком. Крім того, їм потрібно здійснювати щоденне ведення господарства; відсутність навичок щодо реалізації продуктів забою; відсутність постійного покупця.

Основним каналом збуту для більшості особистих селянських господарств–виробників молока є переробні підприємства. Ця обставина пояснюється низькою транспортабельністю молока, особливо в літній період, без використання спеціального автотранспорту та неможливістю власниками ОСГ самостійно реалізовувати молокопродукти в містах.

Вважаємо, що в умовах обмеженості державної підтримки галузі тваринництва, різновекторності виробничої діяльності ОСГ і господарств корпоративного сектору аграрної економіки та наявності приміщень у сільських домогосподарствах для утримання великої рогатої худоби і свиней має активізуватися розвиток інтеграційних зв'язків між сільськогосподарськими підприємствами та особистими селянськими господарствами з вирощування й відгодівлі сільськогосподарських тварин.

Трансформування особистих селянських господарств у суб'єкти підприємницької діяльності можливе тільки за умови удосконалення системи державної підтримки цього процесу. Він передбачає:

- законодавче закріплення сімейного типу господарювання в сільському господарстві як частини організаційної структури вітчизняного аграрного сектору;

- запровадження державної реєстрації товарних селянських господарств і обліку постійно працюючих у них осіб на засадах самоідентифікації ОСГ;
- запровадження державної підтримки кредитування малих форм господарювання;
- поширення функцій Фонду підтримки фермерських господарств на товарні ОСГ з відповідним збільшенням коштів на подібні цілі;
- виділення у програмі діяльності НАК «Украгролізинг» підпрограми постачання товарним ОСГ техніки та обладнання на умовах пільгового фінансового лізингу.

Список використаної літератури

1. Баланюк С. І. Системна єдність розвитку господарств населення і сільських територій : монографія.– Івано-Франківськ : ЛПК, 2014. 216 с.
2. Про особисті селянські господарства Закон України: від 15.05.2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, 29, ст.232 Із змінами, внесеними згідно із Законами 191-VIII (191-19) від 12.02.2015, ВВР, 2015, № 21, ст.133.
3. Кальченко С. В. Перспективи розвитку особистих селянських господарств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2014. № 4. С.116-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2014_4_20.
4. Свиноус С. Ф. Роль і місце особистих селянських господарств у сучасному агропромисловому комплексі України. Економіка та управління АПК. 2012. Вип. 9. С. 110-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есупарк_2012_9_27.
5. Чорна Ю. М. Особисті селянські господарства серед суб'єктів власності і господарювання в аграрній сфері економіки. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2009. № 3. С. 76-80.
6. Шульський М. Г. Особисті господарства населення: стан, можливості і перспективи. Львів : Вид-во «Край», 2003. 280 с.

Науково-аналітичне видання

**Демчак Іван Микитович,
Микитюк Дмитро Миколайович,
Свиноус Іван Вікторович та ін.**

**Аналітичні дослідження
показників продуктивності
у галузі тваринництва
особистих селянських
господарств за 2018 рік
(видання доповнено)**

Редактор *Г. Г. Руденко*

Комп'ютерне складання і верстання *Л. В. Шапаренко*

Научно-аналитическое издание содержит данные о состоянии животноводческой отрасли в личных крестьянских хозяйствах, а именно: поголовье сельскохозяйственных животных и птицы, группировка сельских домохозяйств по численности основных видов (крупный рогатый скот, коровы, свиньи) сельскохозяйственных животных, а также объемы реализации основных видов животноводческой продукции и уровень цен на них в зависимости от каналов сбыта. Статистический материал подан за ряд лет как по Украине, так и по областям. Выполнен краткий анализ приведенных показателей, характеризующих состояние развития отрасли животноводства в личных крестьянских хозяйствах, за исследуемый период.

Scientific and analytical publication information on the livestock industry in the household plot, namely the number of farm animals and poultry, rural households grouped by the number of major species (cattle, cows, pigs), livestock, and the volume of the main types of livestock products and prices on them depending on the channels. The statistical material presented in the last three to five years, both in Ukraine and in the cut areas. The brief analysis of these parameters that characterize the state of the livestock industry in individual farms for the period.

Підп. до друку 4.10.2019 р.

Формат 70x108 7/16.

Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 2,7 .

Обл.-вид. арк. 3,3 .

Наклад 300 прим.

Зам. №

Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу
Міністерства аграрної політики та продовольства України

03035, Київ-35, Солом'янська площа, 2

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1375 від 28.05.0